

Київський національний торговельно-економічний університет
Кафедра міжнародного приватного, комерційного та цивільного права

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

КЛАСИФІКАЦІЯ ГОСПОДАРСЬКИХ ДОГОВОРІВ

студентки 2 курсу 5м групи
спеціальності 081 «Право»
спеціалізації
«Комерційне право»

Гасюк Наталія Ігорівна

Науковий керівник
к.ю.н., доц.

Регурецька Олександра Вадимівна

Гарант освітньої програми,
д.ю.н, доц.

Мазаракі Наталія Анатоліївна

Київ 2019

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ГОСПОДАРСЬКИЙ ДОГОВІР У ЗАГАЛЬНІЙ СИСТЕМІ ДОГОВОРІВ	
1.1. Поняття та ознаки господарського договору в законодавстві та юридичній науці.....	7
1.2. Основні функції господарського договору та їх зміст.....	13
1.3. Порядок укладення господарських договорів.....	19
РОЗДІЛ 2. КЛАСИФІКАЦІЯ ТА ПРАВОВІ ОСОБЛИВОСТІ ОКРЕМИХ ВИДІВ ГОСПОДАРСЬКИХ ДОГОВОРІВ	
2.1. Загальна характеристика видів господарських договорів.....	29
2.2. Проблеми правового регулювання корпоративного договору.....	35
2.3. Правові особливості договору комерційної концесії.....	43
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	50
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	54

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Господарський договір є важливим елементом, що врегульовує відносини між його учасниками. Саме цим викликана необхідність створити ефективну систему правового регулювання господарсько-договірних відносин, що сприятиме координації дій суб'єктів господарювання. Внаслідок того, що договірні відносини у сфері господарювання регулюються господарським та цивільним законодавством, чинні норми потребують постійного вивчення та аналізу. Необхідність дослідження обраної теми також пов'язано із тим, що зазначене правове регулювання призводить до ускладнень у правозастосовчій практиці при реалізації норм чинного законодавства.

Класифікація господарських договорів дозволяє виділити особливі риси та істотні ознаки договору та визначити його місце в системі правовідносин. На доктринальному рівні відсутня єдина правова позиція щодо класифікації господарських договорів. Частина авторів класифікують договір за економічними ознаками, інші – за юридичними. Окремі автори підтримують комплексну класифікацію господарських договорів, що включає в себе економічні та юридичні ознаки. Оскільки саме правильно побудована класифікація сприяє систематизації знань та усуває неоднозначності правозастосування, отже є необхідність детально дослідити дане питання.

Класифікація господарських договорів за різними критеріями поділу відіграє важливу роль у розумінні правової природи господарського договору та виявленні проблем його правового регулювання. Отже, щоб орієнтуватися у величезній кількості різноманітних господарських договорів, науковці здійснюють поділ договорів на види та за певними критеріями. Завдяки класифікації господарських договорів суб'єкти правовідносин можуть визначити призначення та особливі властивості договору. На практиці це сприяє укладанню такого виду договору, який найбільше відповідає вимогам та інтересам сторін.

Необхідність поглибленого вивчення окремих видів договорів обумовлюється тим, що серед науковців і на сьогодні точаться дискусії про співвідношення норм господарського та цивільного законодавства, та відповідно, з приводу визначення правової природи окремих видів договорів та віднесення їх до певної галузі права. Так, з приводу корпоративного договору та його віднесення до цивільного, господарського або корпоративного права, не має єдиної усталеної точки зору, як в юридичній науці, так і при застосуванні правових норм. Таким чином, тема випускної кваліфікаційної роботи є актуальною та необхідною для дослідження, оскільки містить науковий та практичний інтерес.

Нормативною базою роботи є Цивільний кодекс України (далі – ЦК України), Господарський кодекс України (далі – ГК України), а також Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю».

Теоретичною основою є наукові праці вчених-правознавців: І.Г. Алексеєнко, А.П. Гаврилішина, О.М. Вінник, А.В. Замриги, Л.В. Леонтьєва, В.С. Мілаш, Г.О. Попадєнець, З.І. Пшенічкова, В.С. Щербини та інших, в яких висвітлені окремі дослідження теми дослідження. При цьому, у зв'язку з постійним розвитком та зміною законодавства, тема роботи є актуальною та потребує цілісного комплексного дослідження.

Мета та завдання дослідження. Метою роботи є на основі практичної діяльності та порівняльно-правового аналізу національного та європейського законодавства зробити висновки теоретичного характеру та підготувати пропозиції з удосконалення господарсько-правового регулювання договірних відносин щодо класифікації господарських договорів за різними критеріями поділу та особливостей окремих видів господарських договорів.

Для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі **завдання**:

- визначити поняття та ознаки господарського договору;
- розглянути функції господарського договору;
- дослідити загальний порядок укладання господарських договорів;

- розглянути види господарських договорів;
- визначити правову природу корпоративного договору та виділити його місце в класифікації господарських договорів;
- визначити правову природу договору комерційної концесії та виділити його місце в системі господарських договорів.

Об’єктом дослідження є суспільні правовідносини, що виникають при укладанні різних видів договорів.

Предметом дослідження є класифікація господарських договорів.

Методи дослідження. Методологічну основу випускної кваліфікаційної роботи склали загальнонауковий метод, метод класифікації та групування, порівняльно-правовий, формально-логічний та інші.

За допомогою загальнонаукового методу визначено місце господарського договору в системі права України.

Із застосуванням методу класифікації та групування виділено види господарських договорів.

Спираючись на догматичний метод проаналізовано зміст норм чинного національного та європейського законодавства щодо видів договорів.

Порівняльно-правовий метод застосовувався з метою проведення порівняльного аналізу норм вітчизняного та зарубіжного законодавства в частині регулювання правовідносин щодо окремих видів договорів.

Формально-логічний метод застосовувався з метою опрацювання наукової література стосовно теми дослідження та судової практики.

Наукова цінність полягає у подальшій розробці доктринальних положень з питань класифікації господарських договорів, зокрема, розробки поняття господарського договору, його ознак, критеріїв класифікації, дослідження видів господарських договорів.

Практична цінність. Висновки та пропозиції запропоновані у роботі можуть використовуватися у:

- науково-дослідницькій сфері - для розробки проблем, що виникають при класифікації господарсько-правових договорів;
- розробці законопроектів – для вдосконалення нормативно-правової бази та усунення прогалин чинного законодавства у сфері господарсько-правового регулювання договірних відносин.

Публікації. За підсумками випускної кваліфікаційної роботи опубліковано таку наукову статтю:

Гасюк Н.І. Правові проблеми визначення господарського договору. Правове забезпечення підприємницької діяльності: зб. наук. ст. студ. / відп. ред. О.О. Бакалінська, О.М. Гончаренко, Ю.В. Тищенко. Київ: Київ. нац. торг-екон. ут. -т, 2019. -Ч.1. - 196 с. С. 82-87.

Структура випускної кваліфікаційної роботи обумовлена метою і предметом дослідження та авторським підходом до розгляду обраної теми. Випускна кваліфікаційна робота складається із вступу, двох розділів, які включають в себе шість підрозділів, висновків та списку використаних джерел. Повний обсяг роботи становить 63 сторінки, із яких основна частина роботи займає 54 сторінки. Список використаних джерел складається з 93 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ГОСПОДАРСЬКИЙ ДОГОВІР В ЗАГАЛЬНІЙ СИСТЕМІ ДОГОВОРІВ

1.1. Поняття та ознаки господарського договору в законодавстві та юридичній науці

Поняття господарського договору можна розглядати у різних аспектах, так, наприклад, під поняттям «договір» розуміються правовідносини, що виникають з договору як юридичного акта або мається на увазі правовий документ, яким зафіксовано виникнення договірної зобов'язання з волі його учасників [80]. На думку деяких науковців (Щербини В. С., Гаврілішина А. П., Ощурко С. М.) для визначення поняття «господарський договір» є необхідним розглянути його ознаки, тобто особливості даного договору.

Перша ознака характеризує господарський договір, як угоду двох або більше суб'єктів господарювання (двосторонній або багатосторонній договір).

Друга ознака - такий договір встановлює господарське зобов'язання і правила його виконання. Визначає вид договору відповідно до того, який вид робіт/послуг буде надано та визначаються права/обов'язки сторін договору.

Третя ознака господарського договору - це обмежене господарським законодавством коло суб'єктів. У господарському договорі сторонами є суб'єкти господарювання, але суб'єктами цього договору можуть бути і інші учасники господарських відносин – органів/організацій господарського керівництва, негосподарські організації, громадян як засновників суб'єктів господарювання [42, с. 60].

Наступною ознакою господарського договору є те, що він завжди укладається із господарською (комерційною) метою для досягнення необхідних сторонам господарських і комерційних результатів. Правовою формою виразу є договір: підряду на капітальне будівництво, перевезення вантажу, оренди та ін. передбачені законом.

П'ята ознака - щодо цих договорів діють окремі правила щодо підстав їх укладання і змісту. Наступна ознака, форма договору встановлена законом. Господарські договори укладаються виключно у письмовій формі [34, с. 145].

Також господарське законодавство визначає господарський договір як таку угоду, яка має визначену економічну та правову мету [47, с. 283].

Однією з особливостей господарського договору є те, що спори, які виникають при їх укладанні, зміні, розірванні і виконанні є юрисдикцією господарського суду [2]. Тобто спори що виникають з цього приводу не вирішуються судами загальної юрисдикції.

У своїй науковій роботі Пшенічнова З. І., Севастьянова А. Ю. виділили такі особливі ознаки господарського договору. По-перше, тісний зв'язок з плануванням, насамперед з внутрішньо-фірмовим, а також з державним і комунальним плануванням. По-друге, обмеження договірної свободи з метою захисту інтересів споживачів (вимоги щодо якості та безпеки товарів, робіт, послуг) і загальногосподарських інтересів (заборона застосування методів недобросовісної конкуренції, ліцензування зовнішньоекономічних операцій тощо) [73, с. 910]. У певних видах договорів принцип свободи договору може обмежуватися. Так, наприклад, коли мова йде про типові договори, сторони не можуть визначати умови договору.

По-третє, господарський договір є правовою формою та засобом організації господарських зв'язків. У процесі виконання такого договору сторони взаємодіють, створюючи, змінюючи та припиняючи відносини між собою [82, с. 135].

Отже, при розгляді ознак договору можна виділити сферу правовідносин, що регулюються відповідним договором та до якої галузі права він належить. Разом з тим, зрозумілим є те, що поняття договір є міжгалузевим, тому містить загальні ознаки які притаманні усім видам договорів та особливі ознаки, які відносяться виключно до ознак господарського договору.

При розгляді даного питання важливо звернути увагу, що в нормативно-правових актах немає закріпленого поняття «господарський договір», але даний

термін використовується як в законодавстві так і в юридичній літературі. При розкритті даного терміну слід звернути увагу на правову доктрину.

Термін «господарський договір» у право України було введено Арбітражним процесуальним кодексом України (зараз Господарський процесуальний кодекс) [71, с. 137].

У ч. 1 ст. 626 ЦК України договір розглядається як домовленість двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків [3]. У схожому розумінні розкривається поняття договір у господарському законодавстві, а саме у ст. 180 ГК України, господарський договір розглядається через призму категорії умов договору, які визначаються угодою сторін та спрямовані на встановлення, зміну або припинення господарських зобов'язань [1].

Такі підходи інколи можна зустріти в юридичній літературі, коли поняття господарського договору відображається в контексті поняття домовленості, яка спрямовується на встановлення, зміну або припинення господарських прав та обов'язків у сфері господарювання [25, с. 44].

Так наприклад, на думку Щербини В. С., господарський договір – це домовленість суб'єкта господарювання з іншим учасником (учасниками) відносин у сфері господарювання, спрямована на встановлення, зміну або припинення їх прав та обов'язків у сфері господарювання [92, с. 300].

Аналогічну думку зазначає Г. П. Трегубенко, розглядаючи господарський договір, як домовленість у визначеній законом формі суб'єктів господарювання між собою або з не господарюючими суб'єктами, суб'єктами організаційно-господарських повноважень, громадянами, спрямована на встановлення, зміну, припинення їх прав та обов'язків у сфері господарської діяльності [86, с. 46].

Таку думку підтримує велика кількість науковців, зазначаючи що господарський договір є самостійним юридичним явищем та виділяють його особливі ознаки, а саме суб'єктний склад, сферу застосування, власний зміст та форму договору, розгляд спорів у порядку господарського судочинства, а також поєднання організаційних та майнових елементів, тісний зв'язок з плануванням.

Безсумнівно, в правовій доктрині існують інші думки щодо визначення даного поняття. Є ряд вчених (Марушева О. Г., Малишко В. М., Бородін Є. В.) які вважають, що господарський договір є різновидом цивільно-правової угоди, тобто за своєю юридичною природою є погодженою дією двох або більше сторін, спрямованою на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків, на нього поширюються загальні положення Глави 16, глав 47-53 та інші положення ЦК України щодо угод (зобов'язань) у разі, якщо вони не суперечать положенням господарського законодавства України [58, с. 84].

Наприклад, під господарським договором розуміють угоду майнового характеру між суб'єктами господарювання або між суб'єктами господарювання і негосподарюючими суб'єктами – юридичними особами та пропонують розглядати господарський договір як засновану на господарській угоді, яка слугує юридичною підставою виникнення зобов'язальних правовідносин, за якими визначається юридичний характер, соціально-правову систему, спрямовану на досягнення правової мети [56, с. 117].

Вчений Замрига А. В. зазначає, що під господарським договором потрібно розуміти нормативно закріплену домовленість, укладену за встановленим змістом та формою, між суб'єктами господарювання, суб'єктами господарсько–організаційних повноважень, юридичними особами, спрямовану на встановлення, зміну або припинення прав та обов'язків та досягнення конкретної мети [44, с. 63].

Отже, незважаючи на відсутність у чинному законодавстві визначення поняття «господарського договору», науковці намагаються усунути дану прогалину, пропонуючи свої варіанти визначення цього поняття.

При розгляді даного питання слід звернути увагу на ч. 7 ст. 179 ГК України в якій зазначається, що господарські договори укладаються за правилами, встановленими ЦК України з урахуванням особливостей, передбачених ГК України, іншими нормативно-правовими актами щодо окремих видів договорів [1]. Це означає, що господарські договори регулюються не тільки ГК України, а ще й ЦК України. Саме тому можна

частково погодитися з думками вчених про домінування «цивілістичного походження договору». Отже, регулювання договірних відносин у сфері господарського права є неможливим без звернення до ЦК України.

Також в цьому питанні слід звернути увагу на європейську практику. В Положенні Комерційного Кодексу Франції зазначається, що «...коли йдеться про певні договірні правовідношення між комерсантами, що здійснюють свою професійну діяльність, то повинні застосовуватися відповідні положення Комерційного кодексу Франції (аналогія ГК України). За відсутності у цьому Кодексі відповідних норм до згаданих правовідносин будуть застосовуватися положення Кодексу Наполеона (аналогія ЦК України)...» [46, с. 22].

У ФРН спеціальне регулювання комерційних правочинів міститься у Німецькому цивільному уложенні (надалі - НЦУ), Німецькому комерційному уложенні та інших спеціальних законодавчих актах. Так, наприклад, §269 (2), §270 (2) НЦУ містять спеціальні норми, що визначають місця виконання зобов'язання та платежу відповідно, якщо вимога виникла у зв'язку з комерційною діяльністю кредитора [43, с. 63].

Таким чином, в правовому регулюванні господарських договорів є схожість української та європейського законодавства щодо розмежування сфери дії цивільних та комерційних норм у договірних відносинах.

Підсумовуючи слід зазначити, що на сьогодні в законодавчій базі немає закріпленого поняття господарського договору. Це є суттєвим недоліком та спричиняє суперечки між науковцями, саме тому, перш за все є необхідним закріплення поняття «господарського договору» в ст. 179 ГК України. Зазначивши, що господарський договір – це домовленість між суб'єктами господарювання та між учасником (учасниками) відносин у сфері господарювання, спрямована на встановлення, зміну або припинення прав та обов'язків у цій сфері.

Також важливо зазначити, що правове регулювання господарських договорів в Україні має спільні риси з європейським законодавством, а саме з Францією та Німеччиною. Зустрічається аналогічна правова позиція щодо

регулювання господарських договорів господарським та цивільним законодавством.

З аналізу ознак господарського договору вважаємо за доцільне виділити такі основні ознаки господарського договору, що дозволять відмежувати його від інших видів договорів: серед загальних, перш за все, це форма договору; другою ознакою є особливий суб'єктний склад; третьою ознакою є укладення договору з господарською (комерційною) метою. Серед особливих ознак господарського договору слід виділити ознаку обмеження договірної свободи з метою захисту інтересів споживачів. Тобто, господарським договором можуть встановлюватися певні вимоги та стандарти, що покладаються на сторону договору щодо якості та безпеки товарів, робіт та послуг.

В практичній діяльності ознака - форма господарського договору, при оскарженні в судовому порядку впливає на визнання договору недійсним, про що свідчить судова практика. Так, наприклад, у Постанові Вищого Господарського суду від 07. 06. 2016 року, що стосується договору укладеного факсом, суд постановив, рішення суду першої інстанції про відмову в задоволенні позову про визнання договору поставки недійсним залишити без змін. Відповідно, рішення апеляційного господарського суду скасувати, а саме з підстав дотримання форми господарського договору [15]. Тобто, можна зробити висновок, що в практичній діяльності при укладанні господарських договорів форма договору відіграє ключове значення при доведенні факту укладення договору.

Також вважаємо за доцільне виділити таку збірну ознаку господарського договору, як розмежування за підсудністю. Тобто якщо спірні правовідносини щодо договорів розглядаються в судах загальної юрисдикції, це відповідно цивільний договір, якщо відноситься до господарської юрисдикції, відповідно господарський. Слід зазначити, що при встановленні підсудності у вирішенні договірних спорів в судовому порядку важливе значення відіграють такі ознаки: як суб'єктний склад та вид спірних відносин. Отже, саме завдяки

ознакам в судовій практиці здійснюється розмежування з приводу розгляду справи в порядку цивільного або господарського судочинства [68].

Отже, при розгляді ознак господарського договору виділяють загальні ознаки, притаманні усім видам договорів та спеціальні, що належать відповідному договору та індивідуалізують його серед інших. Завдяки ознакам можна розкрити суть поняття господарського договору, відокремити його від інших договорів та встановити підсудність спору; за допомогою ознаки форма договору в судовому порядку встановлюється дійсність господарських договорів. Тобто розглядаючи ознаки договору можна зробити висновок, що вони відіграють важливу роль в теорії та практиці.

1.2. Основні функції господарського договору та їх зміст

Функції господарського договору визначають яку роль відіграють договори в господарських правовідносинах. Функції виступають основоположним регулятором господарських відносин, що сприяє укладенню господарського договору. В юридичній літературі є різні погляди науковців на визначення поняття функцій господарського договору.

Так, наприклад, Трегубенко Г. П. визначає функції господарського договору як основні напрями дії господарських договорів та/або ті економічні результати, досягнення яких забезпечується у разі застосування правової форми господарського договору. Автор виділяє такі функції: регулятивна, координаційна, контрольна-інформаційна, охоронна та планувальна.

Регулятивна функція проявляється в тому, що за допомогою господарського договору здійснюється регулювання відносини між сторонами.

Координаційна функція означає, що сторони господарського договору розробляють умови цього договору шляхом погодження між учасниками договірних відносин умов договору.

Контрольно-інформаційна проявляється в тому, що за допомогою господарського договору здійснюється контроль за ефективністю діяльності суб'єктів господарювання.

Охоронна функція забезпечує захист прав та законних інтересів сторін договору, але ступінь ефективності залежить від форми та змісту договору.

Господарський договір виконує також функцію планування – як господарських зв'язків, так і поточної діяльності суб'єктів господарювання [85, с. 59-60]. Отже, даний автор виділяє виключно загальні функції, що притаманні всім видам договорів.

Щербина В. С. [92, с. 304-305] зазначає, що функції господарського договору - це передбачені або санкціоновані законом регулятивні властивості його як юридичного акту, завдяки яким врегульовуються відповідні господарські відносини. Автор класифікує функції господарського договору на загальні договірні і специфічні (господарсько-договірні) функції.

На його думку, загальними функціями договору є: ініціативна означає, що договір як акт вияву ініціативи і узгодженої волі сторін врегульовує певні відносини; програмно-координаційна (договір як програма поведінки сторін щодо здійснення господарських відносин і засіб узгодження, координації їхніх дій відповідно до економічних інтересів і намірів); інформаційна (договір завдяки формальній визначеності його умов включає в себе інформацію про правове становище сторін у договорі, яка необхідна сторонам, а у відповідних випадках - юрисдикційним органам, третім особам; гарантійна (лише завдяки договору включаються в дію такі правові гарантії виконання договірних зобов'язань, як неустойка, завдаток, застава тощо).

Гарантійна функція господарського договору може проявлятися через принцип добросовісності (який застосовується в цивільному праві). Добросовісність можна охарактеризувати як певний поведінковий стандарт суб'єкта господарювання, який полягає у постійній його орієнтації на загальноправові правила поведінки під час реалізації своїх прав та виконанні своїх обов'язків у процесі здійснення вказаним суб'єктом господарської діяльності

[27, с. 68]. Отже, суб'єкти господарювання повинні дотримуватися сумлінної та чесної поведінки при здійсненні своїх прав та виконанні обов'язків передбачених господарським договором.

Такий принцип використовується також у праві зарубіжних країн. Так, наприклад, у Єдиному торговельному кодексі США (ст. 1-203) встановлено, що кожний договір та зобов'язання покладають обов'язок добросовісності при їх виконанні або доведенні до виконання. Обов'язок добросовісності відноситься і до Європейських принципів договірного права (ст. 1.106): «Здійснюючи свої права та виконуючи обов'язки, кожна сторона повинна діяти добросовісно та відповідно до чесної ділової практики. Сторони не можуть виключити або обмежити цей обов'язок [33, с. 130-131].

Щербина В. С. виділяє такі специфічні функції господарського договору: правового забезпечення економічних потреб стосовно тих споживачів, потреби яких централізовано враховуються державою і фінансуються за рахунок державного бюджету (виконує державний контракт); правового засобу реалізації державних замовлень (господарський договір у цьому разі є функціональним правовим засобом реалізації державного замовлення); правового інструмента (засобу) децентралізованого планування господарської діяльності (розробляються плани виробничого і соціального розвитку та виходячи з попиту на продукцію, роботи, послуги розробляються плани на перспективу).

Також серед науковців (Смолин Г. В., Туркот О. А., Хомко Л. В.) виділяють такі специфічні функції господарського договору: забезпечення державного інтересу та функція опосередкування відносин між суб'єктами господарювання (згідно з положеннями ст. 67 ГК України, відносини підприємств з іншими підприємствами, організаціями, громадянами в усіх сферах господарської діяльності здійснюються на основі договорів).

Функція забезпечення державного інтересу сформована відповідно до централізованого планування державних потреб. У формі держзамовлень планується: виробництво дефіцитної продукції; заходи щодо розвитку пріоритетних галузей народного господарства; виконання міждержавних

економічних угод; експортно-імпортна діяльність; вирішення соціальних проблем тощо. Державне замовлення реалізується шляхом укладання господарських договорів (державних контрактів) між його виконавцями та споживачами продукції, послуг, замовниками робіт [79, с. 404-405]. Ця функція є аналогічною до функції яку виділяє Щербина В. С. правового засобу реалізації державних замовлень.

Мілаш В. С. розглядає функції господарського договору як основні напрямки його впливу на ринкові відносини, що дають нагоду досягти у сфері комерційного обороту потрібних та корисних як для самих сторін, так і для суспільства в цілому економічних і соціальних результатів [61, с. 102]. Аналогічну думку підтримує Пшенічкова З. І., науковці виділяють такі функції господарського договору: ініціативно-інтеграційна, програмно-координаційна, інформаційна, захисна.

Ініціативно-інтеграційна означає, що договір є засобом реалізації ініціативи учасників виробничого ринку щодо здійснення господарської операції з ринкового обміну економічних благ. Завдяки договору, як результату взаємоузгоджених волевиявлень щонайменше двох учасників виробничого ринку, установлює юридичний зв'язок, потрібний для інтегрування, узгодження та задоволення економічних інтересів.

Програмно-координаційна - господарський договір регулює поведінку учасників ринкових відносин шляхом фіксування їхніх взаємних прав та обов'язків, завдяки чому на індивідуальному рівні завершується процес формування зовнішніх меж дозволеного та у взаємовідносини сторін договору вноситься правова організованість.

Інформаційна функція означає, що господарський договір – це джерело інформації про правове становище його сторін; їх права та обов'язки, взяті на себе за договором; ступінь відповідальності; можливість розірвання та змінення договору в односторонньому порядку; об'єкт та юридично значущі дії, які повинні вчинити сторони щодо нього тощо.

Захисна функція реалізується водночас за двома напрямками: захист приватних інтересів сторін і публічних інтересів [73, с.910].

Узагальнюючи, можна відзначити, що ряд науковців виділяють тільки загальні функції господарських договорів, а інші розподіляють функції господарських договорів на загальні та спеціальні.

При розгляді даного питання також слід звернути увагу на принцип свободи договору, адже значення та функції господарського договору розкриваються тільки в тому випадку коли забезпечується свобода сторін договору. Це проявляється в можливості сторонами визначити умови договору, керуючись при цьому нормативно-правовими актами. Слід зазначити, що даний принцип не може застосовуватися до всіх видів договорів передбачених господарським правом (державні контракти, договори приєднання та ін.).

Принцип свободи договору закріплений в ст. 627 ЦК України (дія поширюється і на господарські договори). Зі змісту наведеної статті також виводяться нормативно визначені складники (елементи) свободи договору, а саме: право вільно укладати договір; право обирати контрагента; право визначення умов договору [33, с. 66].

Слід зазначити, що принцип «свободи договору» був нормативно закріпленим в першій половині ХХ ст. в праві багатьох країн. Свобода договору в Німеччині «означає, що в принципі кожен може самостійно вирішувати, укладати чи не укладати договір і з ким його укладати. Тільки у виняткових випадках встановлюється «обов'язок укласти договір» (аналогія укладення господарських договорів за державним замовленням в Україні). Також в німецькому праві закріплено, що укладені на законних підставах договори визнаються як такі, що мають силу закону для осіб, які їх уклали [70, с. 7].

Аналогічна правова норма закріплена у французькому законодавстві, тобто договори мають місце закону для тих, хто їх уклав і можуть бути скасовані лише за взаємною згодою сторін та повинні бути виконані сумлінно [93, с. 71].

Принцип свободи договору в українському законодавстві є тотожним з принципом закріпленим у праві європейських країн, отже можна зробити висновок, що вже є зроблено ряд кроків в інтеграції національного законодавства до права Європейського Союзу.

Отримані результати свідчать про те, що на доктринальному рівні відсутня єдина точка зору щодо поняття та класифікації функцій господарського договору. Серед інших можна виділити позицію Щербини В. С. щодо класифікації функцій господарського договору. Вважаємо що є доцільним поділ функцій договору на загально-договірні та господарсько-договірні. Оскільки, господарський договір є різновидом договору, саме тому, має спільні риси з іншими видами договорів, а спеціальні ознаки як і функції ще раз підкреслюють значення даного виду договору у правовідносинах.

До загальних функцій належать: регулятивна, програмно-координаційна, ініціативна, інформаційна та захисна. Спеціальними функціями господарського договору є забезпечення державного інтересу, опосередкування відносин між суб'єктами господарювання та ін.

Вважаємо за доцільне приділити окрему увагу регулятивній функції, яка відіграє основну роль при укладенні господарського договору. Дана функція означає, що договором можуть встановлюватися права та обов'язки сторін, а також конкретизуються положення закону щодо того чи іншого виду господарського договору. Регулятивна функція, у разі колізій в чинному законодавстві з приводу регулювання окремих видів договорів, проявляється у можливості сторонами самостійно домовитися щодо певних положень договору, основною умовою є не порушувати чинне законодавство. Ця функція займає ключове місце в класифікації, оскільки забезпечує регулювання правомірної поведінки сторонами договору та сприяє пристосуванню норм права до конкретних господарських відносин.

Отже, роль господарського договору підкреслюють саме його функції, які становлять собою єдину систему впливу на сторони відповідного договору, та

забезпечують перш за все захист прав та законних інтересів учасників даних відносин.

1.3. Порядок укладення господарських договорів

Господарські договори укладаються згідно норм ГК України, ЦК України (загальними статтями про зобов'язання, договір, зобов'язання, що впливають з договорів та спеціальними статтями про майнові відносини між суб'єктами (підприємствами, установами, організаціями)), законами України про суб'єкти господарювання та про окремі види господарської діяльності: інвестиційну, зовнішньоекономічну, транспортну тощо.

Укладання господарського договору - це зустрічні договірно-процедурні дії двох або більше господарюючих суб'єктів щодо вироблення умов договору, що відповідають їх реальним намірам та інтересам, а також юридичне оформлення договору (надання цим умовам певної форми) як правового акта [75].

Загальний порядок укладання господарських договорів регламентований ст. 181 ГК України [1]. З даної норми випливає, що господарський договір може укладатися в письмовий формі (формі єдиного документа підписаного сторонами) або у спрощеній письмовій формі у випадках, коли договір укладається шляхом обміну документами, що здійснюється поштою, телеграфом, телефонним, електронним та іншим зв'язком, або якщо договір укладається шляхом прийняття замовлення до виконання.

У спрощеній письмовій формі можуть укладатися договори до яких в нормативно-правових актах не встановлені спеціальні вимоги до форми й порядку укладення вказаного виду договорів. Це означає, що якщо закон не висуває спеціальної вимоги щодо форми конкретного виду господарського договору, то письмову пропозицію стосовно його укладення може бути акцептовано або шляхом направлення оферентові як одного примірника підписаного ним договору, так і листа, телеграми, електронного повідомлення

тощо, або шляхом учинення фактичних дій, що свідчать про підтвердження прийняття замовлення до виконання [62, с. 14].

У разі укладення господарського договору у спрощеній формі при виникненні спору щодо дійсності господарського договору судова практика свідчить, якщо іншою стороною заперечується одержання нею відповідного документа, заінтересована сторона зобов'язана подати господарському суду належні докази його надіслання поштою або іншим передбаченим законом чи договором засобом зв'язку. За неподання таких доказів у суду відсутні підстави для висновку про додержання сторонами письмової форми правочину (договору) [17]. Відповідно при неможливості довести дотримання письмової форми правочину договір визнається недійсним.

Письмова форма вважається дотриманою при укладанні господарських договорів у повній письмовій формі - єдиний документ, підписаний сторонами, до якого додаються супроводжуючі процес його укладання документи: підписаний сторонами текст договору з додатками, протокол розбіжностей та протокол узгодження розбіжностей (якщо між сторонами виникли розбіжності з приводу умов договору), судові рішення (якщо спір розглядався в судовому порядку).

У разі укладання у скороченій письмовій формі - як комплект листів, телеграм, факсограм та інших документів, якими сторони обмінювалися в процесі встановлення договірної зв'язку, якщо зміст цих документів свідчить про наміри сторін встановити договірний зв'язок та істотні умови договору.

Також письмова форма вважається дотриманою при укладанні договору в типовій формі (сторони договору не можуть відступати від типового договору, затвердженого Кабінетом Міністрів України чи іншим уповноваженим органом держави, але мають право конкретизувати його умови) та нотаріальній формі - застосовується у передбачених законом випадках або за домовленістю сторін [37, с. 83].

Щодо форми договору необхідно звернути увагу на ст. 639 ЦП України в якій зазначається, що договір може бути укладений у будь-якій формі, якщо

вимоги щодо форми договору не встановлені законом. Якщо сторони домовилися укласти договір у певній формі, він вважається укладеним із моменту надання йому цієї форми, навіть якщо законом ця форма для такого виду договорів не вимагалася [3].

Також необов'язковість письмової форми договору регламентується в Принципах європейського договірного права. Договір може бути доведений будь-якими засобами, у тому числі показаннями свідків. Аналогічне правило застосовується до більшості договорів в Англії, Німеччині та Скандинавських країнах. Воно також було встановлено в ст. 11 Конвенції про міжнародну купівлю-продаж товарів 1980 р. та в ст. 1.2. Принципів міжнародних комерційних договорів УНІДРУА [23, с. 122-123].

Саме тому керуючись європейською практикою пропонуємо передбачити у ст. 181 ГК України можливість укладати певні види господарських договорів в усній формі, але при свідках, щоб мати можливість підтвердити договір показами свідків. Наприклад усну форму можна застосовувати до таких видів договорів: купівлі-продажу, поставки, міни (бартеру) та ін.

Окрему увагу слід приділити і електронному договору. Електронний договір - домовленість двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав і обов'язків та оформлена в електронній формі [5]. У ст. 207 ЦК України зазначається, що правочин вважається таким, що вчинений у письмовій формі, якщо його зміст зафіксований в одному або кількох документах (у тому числі електронних), у листах, телеграмах, якими обмінялися сторони [3].

У ст. 5 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» закріплене таке визначення, електронний документ - документ, інформація в якому зафіксована у вигляді електронних даних, включаючи обов'язкові реквізити документа [7]. Також зазначається, що даному документу може бути надана візуальна форма, тобто дані електронного документа можна закріпити на папері. Обов'язковим реквізитом електронного документа є електронний підпис, накладенням якого завершується створення документа.

У Законі України «Про електронні довірчі послуги» зазначається, що електронний підпис – електронні дані, які додаються підписувачем до інших електронних даних або логічно з ними пов'язуються і використовуються ним як підпис [6]. Тобто, згідно даних нормативно-правових актів електронний підпис можуть використовуватися як засіб індивідуалізації та ідентифікації сторони договору. Право на отримання електронного підпису мають фізичні та юридичні особи, а також фізично особи-підприємці.

У ст. 5 ЦК України викладено, що електронна форма прирівнюється до письмової форми договору та електронний документ має однакову юридичну силу з документом на папері.

Аналізуючи Європейську практику слід зазначити, що Комісія ООН з права міжнародної торгівлі (ЮНСІТРАЛ) у Типовому законі про електронну торгівлю (1996 року) [13] визначила, що електронній та письмовій формам договору надано однакову юридичну силу. На основі Типового закону ЮНСІТРАЛ про електронну торгівлю було прийнято законодавство в цій сфері у 67 країнах світу, зокрема, Австралії, Канаді, Китаї, Об'єднаних Арабських Еміратах, окремих штатах США, Франції тощо [52, с. 67]. Як зазначено вище, в Україні також надано цим формам договору однакову юридичну силу.

Укладення електронних господарських договорів здійснюється на основі ГК України, ЦК України та спеціальних нормативно-правових актів. Електронний договір вважається укладеним з моменту одержання особою, яка направила пропозицію, акцепту іншої сторони. Акцепт може бути надано у формах 1) передачі оференту електронної пошти; 2) заповнення формуляра про прийняття оферти; 3) вчинення дій, які вважаються акцептом, якщо зміст таких дій чітко роз'яснено в інформаційній системі, у якій розміщена така пропозиція та роз'яснення логічно пов'язані з нею [88, с. 401].

Таким чином, господарський договір може укладатися у формі електронного документа. Саме тому, необхідно доповнити ст. 181 ГК України зазначивши, що господарський договір може укладатися в електронній формі.

Щодо загального порядку укладення господарського договору слід зазначити, що пропозицію укласти договір може запропонувати будь-яка сторона (сторонами господарського договору є суб'єкти господарювання і не господарюючі суб'єкти – юридичні особи; органи державної влади і органи місцевого самоврядування, наділені господарською компетенцією). Погодження умов договору відбувається принаймні у дві стадії: шляхом пропозиції однієї сторони укласти договір, яка має назву оферти, і прийняття пропозиції другою стороною, або акцепту. Відповідно, сторона, яка зробила пропозицію, називається оферентом, а сторона, яка прийняла її, – акцептантом. [51, с. 29].

В нормативно-правовій базі немає універсальної моделі договору, яка визначала б положення, які мають міститись у змісті договору - це умови визначені сторонами договору, спрямовані на встановлення, зміну або припинення господарських зобов'язань. У випадку, якщо між сторонами виникають непорозуміння з приводу змісту договору їх необхідно вирішувати в судовому порядку.

У п. 3 Інформаційного листа Вищого господарського суду від 11 квітня 2005 року N 01-8/344 зазначений вичерпний перелік справ, підвідомчих господарським судам та у ч. 1 ст. 12 ГПК України, зокрема, справи у спорах, що виникають при укладенні, зміні, розірванні і виконанні господарських договорів, та на інших підставах. Отже, тлумачення змісту правочину (тобто господарського договору), на думку Вищого господарського суду України, можливе лише за наявності спору, тобто коли сторони мають різне уявлення щодо свого волевиявлення або волевиявлення іншої сторони (сторін) правочину [41, с. 23].

Сторони можуть визначати зміст договору на основі вільного волевиявлення та мають право на свій розсуд погоджувати будь-які умови договору, що не суперечать законодавству. Доцільними у договорі є, наприклад, такі розділи: предмет договору, права та обов'язки сторін, ціна договору та порядок розрахунків (якщо договір платний), умови приймання-

передачі (робіт, послуг, продукції тощо), порядок вирішення суперечок, форс-мажорні обставини, відповідальність сторін, умови розірвання договору, строк дії договору та прикінцеві положення [84, с. 46-47].

Також сторони можуть укласти договори на основі примірною договору, типового договору та договору приєднання (ч. 4, ст. 179 ГК України).

Отже, оферент пропонує проект договору, а акцептант відповідно, розглядає його та у разі згоди з умовами оформляє договір відповідно до вимог ч. 1, ст. 181 ГК України і повертає один примірник договору оференту або надсилає відповідь на лист, факсограму тощо у двадцятиденний строк після одержання договору.

Згідно ст. 641 ЦК України пропозиція укласти договір має містити істотні умови договору і виражати намір особи, яка її зробила, вважати себе зобов'язаною у разі її прийняття. Тобто проект договору повинен містити усі істотні вимоги договору.

У разі якщо у сторони є заперечення щодо умов передбачених у проекті договору складається протокол розбіжностей, про що робиться застереження у договорі, та у двадцятиденний строк надсилає другій стороні два примірники протоколу розбіжностей разом з підписаним договором. У цьому випадку сторона, яка одержала протокол розбіжностей до договору, зобов'язана протягом двадцяти днів розглянути його, в цей самий термін вжити заходів для врегулювання розбіжностей з другою стороною та включити до договору всі прийняті пропозиції, а ті розбіжності, що залишились неврегульованими, передати в цей самий термін до суду, якщо на це є згода другої сторони [26, с 367].

У разі досягнення сторонами згоди щодо всіх або окремих умов, зазначених у протоколі розбіжностей, така згода повинна бути підтверджена у письмовій формі (протоколом узгодження розбіжностей, листами, телеграмами, телетайпограмами тощо) [1]. Отже, у випадку узгодження всіх істотних умов договір вважається укладеним, якщо сторонам не вдалося дійти консенсусу господарський договір вважається неукладеним (таким, що не відбувся).

Істотними умовами господарського договору є умови, визнані такими за законом чи необхідні для договорів цього виду, а також умови, щодо яких на вимогу однієї зі сторін повинна бути досягнута згода [39, с. 310]. Істотними умовами господарського договору є предмет, ціну і строк дії договору (ч. 3, ст. 180 ГК України). Отже, згідно ч. 4, ст. 180 ГК України у господарському договорі необхідно узгодити умови про предмет, що повинні визначати найменування (номенклатуру, асортимент) та кількість продукції (робіт, послуг), а також вимоги до їх якості [1].

Визначення предмету договору в господарському законодавстві не закріплено. Сьогодні під предметом договору науковці розуміють: 1) дії сторін; 2) матеріальне благо, з приводу якого укладається договір; 3) дії та матеріальне благо в комплексі. Найбільш поширеною є думка про те, що предметом договору одночасно є і дії і матеріальне благо [40, с. 116].

Ціною є розмір зустрічного задоволення контрагента за договором на виконання ним своїх договірних зобов'язань. У це поняття входить і певна грошова сума, а також певний відсоток від здійсненого зобов'язання [81].

Строком дії господарського договору є час, впродовж якого існують господарські зобов'язання сторін, що виникли на основі цього договору (ч. 7, ст. 180 ГК України).

Якщо договір укладений шляхом обміну листами, у тому числі електронними, факсами, телеграмами то умова про узгоджену ціну має бути прописана в одному з цих документів. З них має чітко слідувати, що умова про ціну була узгоджена з контрагентом. На цей факт може вказувати конклюдентна дія сторони, наприклад, оплата товару [35, с. 56].

Таким чином, незалежно від форми в якій укладається договір обов'язково мають бути погоджені істотні умови, оскільки, саме вони слугують показником завдяки якому констатують факт укладення господарського договору.

Також цікаво звернути увагу на європейську практику з цього питання. У законодавстві зарубіжних країн істотні умови договору не поєднують із

констатацією факту укладення договору. Головний принцип міжнародного права полягає в тому, що для укладення договору достатньо згоди сторін, навіть поведінки сторін, яка є свідченням їхніх намірів, та виконання порядку укладання [40, с. 116].

Момент укладення договору в різних країнах визначається по-іншому. А саме, існує чотири основні теорії визначення цього моменту: декларативна теорія, «правило поштової скриньки», інформаційна теорія та теорія отримання.

Згідно з «декларативною» теорією договір укладається в момент, коли одержувач оферти тим чи іншим чином проявляє свій намір прийняти оферту, навіть якщо оференту про це ще не відомо. Відповідно до «правила поштової скриньки», традиційно застосовуваним у більшості країн загального права, акцепт оферти набуває чинності з моменту його відправки одержувачем оферти (наприклад, коли лист опущено в поштову скриньку). У країнах континентального права підтримана теорія «отримання», з якої слідує, що акцепт набуває чинності, коли він досягає оферента. Що стосується інформаційної теорії то для укладення контракту важливою умовою є, щоб акцепт був не тільки отриманий оферентом, але оферент також був обізнаний про факт акцепту його оферти [87, с. 73].

Так, в українському законодавстві використовується інформаційна теорія, яка дозволяє сторонам договору у рівній мірі отримати інформацію про умови договору. Відповідно дана теорія є прийнятною для розуміння та підтримання, адже неможливо вважати договір укладеним коли одна сторона не ознайомена з умовами договору. Звісно, можлива ситуація, що сторони уклали попередній договір, або провели заздалегідь переговори (тоді мають місце і інші теорії), але щоб виключити можливість виникнення непорозумінь необхідно вважати господарський договір укладеним з моменту погодження сторонами всіх істотних умов.

Укладенню господарського договору може передувати попередній договір. Згідно ст. 635 ЦК України попереднім є договір, сторони якого зобов'язуються протягом певного строку (у певний термін) укласти договір в

майбутньому (основний договір) на умовах, встановлених попереднім договором [3]. ГК України більш деталізує це питання зазначаючи що, за попереднім договором суб'єкт господарювання зобов'язується у певний строк, але не пізніше одного року з моменту укладення попереднього договору, укласти основний господарський договір на умовах, передбачених попереднім договором [1].

Отже, попередній договір для сторін передбачає всього лиш один обов'язок, укласти основний договір протягом встановленого строку. Для укладення попереднього договору сторонам необхідно узгодити істотні умови основного договору.

Багато практиків і науковців наголошують на тому, що відсутність або незрозумілість у попередньому договорі певних договірних умов (наприклад, ціни) зумовлює ті ж наслідки, що відсутність чи незрозумілість таких умов в основному договорі, тобто недійсність або неукладеність. Отже, попередній договір повинен містити всі істотні умови, а не встановлювати їх узгодження в договорі. Інакше попередній договір немає сенсу та є підстави для ототожнення його з протоколом про наміри [83, с. 27].

Попередній договір вважається дійсним до моменту укладення сторонами основного договору або до спливу строку в один рік з моменту укладення попереднього договору. У разі якщо сторона, яка уклала попередній договір, одержавши проект договору від іншої сторони, ухиляється від укладення основного договору, друга сторона має право вимагати укладення такого договору в судовому порядку (ч. 3, ст. 182 ГК України). Отже, якщо при укладенні попереднього договору було дотримано відповідну форму та узгоджено істотні умови, сторона має право звернутися за захистом своїх законних інтересів до Господарського суду України. У разі спливу строку в один рік з моменту укладення попереднього договору право на звертатися до суду сторони втрачають.

Окремо слід сказати про особливості укладання господарських договорів, спеціальний порядок передбачається для тих видів договорів, які мають свої

особливості, які залежать від способу укладення, наприклад, укладення договорів на публічні закупівлі, на товарних біржах тощо. Укладання даних видів договорів здійснюється згідно ГК України, ЦК України та спеціальних нормативно-правових актів, а саме Законів України: «Про товарні біржі», «Про публічні закупівлі» та ін.

Отримані результати свідчать про те, що закріплений в господарському законодавстві поділ укладення господарських договорів на загальний та спеціальний є доречним. Оскільки, при спеціальному способі укладення необхідно використовувати відповідні закони України, які регулюють особливі господарські правовідносини безпосередньо пов'язані з укладанням договорів.

Підсумовуючи зазначаємо, що загальний порядок укладення господарського договору складається з таких стадій: проект договору, протокол розбіжностей, безпосереднього врегулювання розбіжностей та судового розгляду переддоговірного спору. Важливо зазначити, що на кожній з цих стадій договір може вважатися укладеним, якщо сторони дійдуть згоди з усіх істотних умов. У разі недосягнення згоди сторонами договору процес укладення господарського договору переходить на іншу стадію [64, с. 366].

Щодо форми укладення господарського договору, то є два способи письмового оформлення господарського договору: 1) фіксація змісту в єдиному документі (в тому числі електронному); 2) фіксація змісту в документах: листах, телеграмах тощо.

Вважаємо за доцільне закріпити в ст. 181 ГК України укладення господарського договору в усній формі, але при свідках, щоб мати можливість підтвердити договір показами свідків. Це призведе до зближення національного та європейського законодавства. Наприклад, усну форму можна застосовувати до таких видів договорів: купівлі-продажу, поставки, міни (бартеру) та ін.

Також необхідно закріпити в ГК України можливість укладення електронних господарських договорів (у ст. 181). Електронні договори прирівняні за юридичною силою до письмової форми договору та безперечно є зручними для укладення у господарських правовідносинах.

РОЗДІЛ 2

КЛАСИФІКАЦІЯ ТА ПРАВОВІ ОСОБЛИВОСТІ ГОСПОДАРСЬКИХ ДОГОВОРІВ

2.1. Загальна характеристика видів господарських договорів

В юридичній науці існує багато класифікацій господарських договорів, вони можуть бути класифіковані за суб'єктним складом, за змістом істотних умов, за способом та часом виникнення тощо. Найчастіше при їх (договорів) розмежуванні застосовують доктринальну і нормативну класифікації господарських договорів, основною яких є їхні юридичні (внутрішні) властивості [50].

Пропонують такі підстави класифікації господарських договорів за суб'єктним складом: двосторонні та багатосторонні.

У двосторонніх договорах відповідно два учасники які мають як права так і обов'язки. Прикладом двосторонніх господарських договорів є договір поставки (сторони: постачальник та покупець, ст. 265 ГК України), договір купівлі-продажу (у випадку якщо сторони є суб'єктами господарювання; сторони: продавець та покупець, ст. 655 ЦК України) та зазвичай договір оренди (сторони: орендодавець та орендар, ст. 283 ГК України та Закон України «Про оренду державного та комунального майна» [8] та ін.

У багатосторонніх договорах беруть участь три і більше сторони. (Наприклад, договір перевезення вантажу сторонами є перевізник, вантажовідправник, вантажоодержувач, ст. 307 ГК України, договір фінансового лізингу, сторонами є лізингодавець, лізингоодержувач, продавець та ін. юридичні або фізичні особи [12]).

Що стосується сторін договору за ознакою взаємного становища у договірних відносинах господарські договори поділяють на: вертикальні та горизонтальні.

Вертикальні – укладаються між нерівноправними суб'єктами – органом господарського керівництва та підпорядкованим йому підприємством (наприклад, державний контракт); певні умови договору є обов'язковим для підпорядкованої сторони і не можуть корегуватися навіть із застосуванням судової процедури (судового порядку розгляду переддоговірного спору).

Горизонтальні – укладаються між рівноправними суб'єктами; при цьому всі умови договору сторони погоджують між собою, а у разі виникнення спору можуть звернутися до суду [63].

В юридичній науці договори розподіляють на формальні, при укладанні даного виду договорів необхідно досягти взаємної згоди сторін (погодити істотні умови договору) та закріпити волевиявлення у встановленій законом формі; реальні, необхідно погодити істотні умови договору та передати річ передбачену договором (об'єкт) та консенсуальні, виникають в момент вираження намірів сторін, в тому числі і конклюдентними діями [53, с. 118].

З аналізу ГК України, господарські договори не можуть виникати в момент вираження намірів сторін, обов'язковим є узгодження істотних умов. Саме тому господарські договори класифікують на формальні та реальні.

За способом оферти і визначення змісту розрізняють договори приєднання (умови договору встановлює одна сторона, а інша або погоджується з умовами або не вступає в договір, наприклад, договір страхування [9], договір енергопостачання) та взаємоузгодженні договори (погоджуються всіма сторонами).

Залежно від юридичної підстави укладення договору: планові (укладаються на підставі державного замовлення (державні контракти)) та регульовані (укладаються на основі вільного волевиявлення учасників з дотриманням всіх істотних умов).

За регулятивними функціями генеральні (визначають умови договору на весь період діяльності), поточні та субпідрядні (укладаються на певний час на підставі генеральних договорів).

Залежно від характеру переміщення матеріальних благ: оплатні - дія однієї сторони обов'язково потребує відповідної майнової дії іншої (купівля-продаж, постачання); безоплатні – надання майна здійснюється лише однією стороною без одержання зустрічного надання від другої сторони (договір безоплатного користування майном) [79, с. 409].

За наявністю вказівки на строк договори бувають строковими і безстроковими. У безстрокових договорах не визначається момент вступу їх у дію та момент припинення. Такий договір негайно набирає чинності і припиняється на вимогу однієї із сторін. Строковими є договори, у яких визначено момент виникнення у їх сторін прав і обов'язків, тривалість існування зобов'язання, момент припинення тощо [60, с. 38].

За строком дії господарські договори можна розмежувати на довгострокові (укладаються на строк понад 5 років, наприклад, концесійні договори), середньострокові договори (строк дії від 1 до 5 років, наприклад, договори підряду на капітальне будівництво), короткострокові договори (строк дії до 1 року). Також виділяють разові господарські договори, що укладаються на одну господарську операцію [63].

За змістом істотних умов розрізняють прості й складні господарські договори. Прості договори мають у своєму тексті майнові елементи лише одного виду договору: поставки, міни, перевезення і т. ін. У складних господарських договорах поєднуються майнові елементи двох і більше договорів (у ч. 2 ст. 628 ЦК такі договори названі змішаними). Наприклад, у договорі підряду на капітальне будівництво - поставка, підряд, майновий найм [92, с. 303].

У доктрині господарського права одним з провідних концептуальних підходів до класифікації господарських договорів є поділ господарських договорів на типи: виробничі та невиробничі, а зазначених типів на види: до виробничого типу відносяться: комерційний, господарський некомерційний, господарсько-споживчий договори та господарський виробничий договір за участю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, а до

невиробничого – господарський організаційний, господарський організаційно-управлінський та інвестиційний неvirобничий договори [34].

Нормативна класифікація господарських договорів здійснюється за предметною ознакою, тобто залежно від видів майнових відносин, які є предметом відповідних договорів. Науковці відмічають що систему господарських договорів подає ЦК України (підрозділ 2 «Окремі види зобов'язань», розділ 3 «Зобов'язальне право»), а також систематизує господарські договори разом із цивільними [53, с. 119]. Отже, при нормативній класифікації застосовуються ГК та ЦК України, це два основні кодекси, що регулюють господарські договори в Україні.

Предмет договору, поширений критерій для класифікації господарських договорів, за яким господарські договори поділяють на договори, пов'язані з передачею майна у власність чи платне використання, з виконанням робіт, з наданням послуг. У свою чергу, залежно від того, що є безпосереднім предметом зазначених договорів, проводиться їх подальша класифікація [31, с. 176]. Залежно від предмета господарські договори розподіляють на:

договори про передачу майна у власність (купівля-продаж, поставка, контрактація, міна, дарування, рента, постачання енергетичних ресурсів тощо);

договори про передачу майна у тимчасове користування (майновий найм, оренда, лізинг, позичка тощо);

договори на виконання робіт (побутовий підряд, підряд на капітальне будівництво, на виконання проектних і розвідувальних робіт, з виконання аудиторських робіт тощо);

договори на передачу результатів творчої діяльності (авторські, ліцензійні договори, договори на передачу науково-технічної продукції тощо);

договори про надання послуг з перевезень (залізничних, морських, річкових, повітряних, автомобільних, морським та річковим буксируванням);

кредитні договори (позика, кредит, банківський вклад, банківський рахунок, факторинг, розрахунки);

договори зі страхування (майнове та особисте страхування);

договори з надання послуг (доручення, комісія, експедиція, зберігання, охорона тощо);

договори про сумісну діяльність, комерційна концесія [79, с. 411].

Також проаналізувавши ГК України можна виділити такі види договорів: попередні, примірні та типові.

У попередньому договорі сторони виражають намір та погоджують умови на яких можуть укласти договір в майбутньому, тобто укладають договір про договір) та основний (укладається на основі попереднього у певний строк, але не пізніше одного року з моменту укладення попереднього договору (ч. 1, ст. 182 ГК України).

Слід зазначити, що в попередньому договорі сторони повинні узгодити всі істотні умови майбутнього договору (тобто, основного), а форма попереднього договору повинна відповідати основному (письмова форма). Це відіграє важливу роль при зверненні до суду за захистом своїх прав, у випадку виникнення спору.

Необхідно розмежовувати попередній договір та угоду сторін про наміри (протокол про наміри). Згідно ч. 4 ст. 635 ЦК України якщо у договорі про наміри немає волевиявлення сторін щодо надання йому сили попереднього договору, не вважається попереднім договором. А оскільки відносини щодо укладення попередніх договорів регулюються ЦК України з урахуванням особливостей, передбачених ГК України, то відповідно це положення відноситься і до господарських попередніх договорів.

Примірні – це рекомендовані органом управління, для використання при укладенні договорів, коли сторони мають право за взаємною згодою змінювати окремі умови, передбачені примірним договором, або доповнювати їх зміст.

Типові договори затверджуються Кабінетом Міністрів України у випадках, передбачених законом або іншим органом державної влади. Відповідно сторони не можуть відступати від змісту типового договору, але мають право конкретизувати його умови (ч. 4, ст. 179 ГК України).

В юридичній літературі їх класифікують за ознакою можливості чи неможливості корегування умов договору, а саме некореговані (до них належать типові договори та договори приєднання) та кореговані договори (укладаються на основі вільного волевиявлення, коли сторони мають право погоджувати на свій розсуд будь-які умови договору, що не суперечать законодавству. Примірні договори також слід виділити в дану категорію, адже вони частково підлягають корегуванню.

Також ст. 186 ГК України виділяє такий вид договору, організаційно-господарський (домовленість суб'єктів господарювання про організацію діяльності, наприклад засновницький договір).

Також в правовій доктрині виділяють майнові договори - це договори в яких переважає майновий елемент над організаційним. Таких договорів більшість в господарському праві (поставка, міни (бартеру) та ін.). Ці види договорів можна ототожнити з майново-господарськими та організаційно-господарськими зобов'язаннями, згідно ч. 2 ст. 173 ГК України, вони є основними видами господарських зобов'язань.

Виходячи зі змісту ст. 175 ГК України, переважну частину майново-господарських зобов'язань складають договірні, що опосередковують господарських обіг у всіх сферах і галузях економіки. Організаційно-господарські зобов'язання опосередковують відносини, що складаються в процесі організації, управління та регулювання господарської діяльності [32, с. 55]. Тобто, дані види господарських договорів є похідним від майново-господарських та організаційно-господарських зобов'язань.

Залежно від підстав укладення договори поділяються на вільні (добровільні) та обов'язкові [28, с. 61]. В господарському праві (як і в цивільному) діє принцип свободи договору. Тобто суб'єкти господарювання укладають господарські договори на підставі власного вільного волевиявлення.

У ч. 3 ст. 179 ГК України зазначається, що укладення господарського договору є обов'язковим для сторін, якщо він заснований на державному замовленні, тобто передбачено обов'язковий порядок укладення.

Державні замовники, виходячи з інтересів держави, укладають з виконавцями державного замовлення державний контракт (договір), самостійно визначаючи його умови, крім тих, що впливають з державного замовлення або передбачені чинним законодавством [14].

Підсумовуючи слід зазначити, що важливе значення для розуміння, правової природи господарського договору, та виявлення проблем його правового регулювання має класифікація господарських договорів за різними критеріями поділу. Отже, питання класифікації господарських договорів в достатній мірі розкриті у правовій доктрині. Найчастіше для класифікації господарських договорів застосовують доктринальні (за суб'єктним складом, залежно від способу та часу виникнення правовідносин (формальні, реальні та консенсуальні)) та нормативні ознаки (за предметом договору).

Щодо способу та часу виникнення правовідносин вважаємо за доцільне класифікувати господарські договори на формальні та реальні, адже тільки в цьому випадку можливо дотримання всіх істотних умов договору.

Можна також запропонувати кваліфікувати господарські договори за способом укладення: в загальний та спрощений спосіб (ст. 181 ГК України), а також у спеціальний спосіб (тобто застосовується загальний порядок укладання з певними особливостями, так наприклад біржові угоди укладаються з урахуванням Закону України «Про товарну біржу» [11]). Також спеціальний спосіб може полягати у нотаріальному посвідченні, або державній реєстрації.

2.2. Проблеми правового регулювання корпоративного договору

Слід зазначити, що саме за допомогою корпоративних договорів здійснюється управління корпоративними правами, оскільки цей вид договору врегульовує дії учасників товариства з приводу корпоративних відносин. Регулювання корпоративних відносин здійснюється одночасно господарським та цивільним законодавством.

У ст. 167 ГК України зазначається, що корпоративні права - це права особи, частка якої визначається у статутному капіталі господарської організації, що включають правомочності на участь цієї особи в управлінні господарською організацією, отримання певної частки прибутку (дивідендів) даної організації та активів у разі ліквідації останньої відповідно до закону, а також інші правомочності, передбачені законом та статутними документами [1].

Права учасників господарського товариства зазначені в ст. 116 ЦК України, до них відносять: 1) брати участь в управлінні товариством у порядку, визначеному в установчому документі; 2) брати участь у розподілі прибутку товариства і одержувати його частину (дивіденди); 3) вийти у встановленому порядку з товариства; 4) одержувати інформацію про діяльність товариства у порядку, встановленому установчим документом та ін. [3].

У юридичній науці склалося декілька підходів щодо сфери існування корпоративного права. Деякі дослідники виділяють корпоративне право, як окрему галузь права, інші вважають підгалуззю господарського або цивільного.

Багато науковців підтримують теорію «цивільного правовідношення». На їх думку, предмет об'єктивного корпоративного права становлять майнові та особисті (немайнові) відносини приватно-правового характеру.

Виділяють теорію «комплексного правовідношення», відповідно до якої корпоративні правовідносини мають комплексний характер, зміст якого складають цивільні, господарські, трудові, адміністративні права та обов'язки.

Інша група вчених зазначає, що корпоративні відносини є предметом правового регулювання господарського права. Дана теорія носить назву «підприємницького правовідношення» [59, с. 64].

Вважаємо за доцільне підтримати думку Васильєва В. В. з приводу того, що корпоративні відносини є комплексними відносинами, тому що, в них поєднуються елементи різних галузей права: трудових, цивільних, земельних та ін., але основою цих відносин є господарсько-правова складова. Свідченням цього є такі ознаки: особливий суб'єктний склад, що передбачає обов'язкову участь у них суб'єкта господарювання; особливий зміст - організація та

безпосереднє здійснення господарської діяльності та/або управління такою діяльністю і пов'язана з цим така ознака, як поєднання організаційних та майнових елементів, приватних та публічних інтересів; комплексний (публічно-правовий) характер методів правового регулювання [48, с. 13].

Як зазначає Лукач І. у корпоративному праві поєднуються саме методи господарського права, а саме: владних приписів (порядок створення господарських товариств), автономних рішень (корпоративне управління) та рекомендацій (модельні статuti). А власного методу у корпоративного права немає. Саме тому корпоративне право є підгалуззю господарського права, що регулює корпоративні відносини, тобто відносини зі здійснення корпоративних прав і корпоративного управління [54, с. 62].

Відповідно з розмежуванням корпоративного права необхідно розмежовувати корпоративний договір. В правовій доктрині, як і з приводу розмежування корпоративного права, введеться дискусія щодо корпоративного договору. Відповідно цей вид договору відносять до цивільних, комерційних або господарських відносин.

Вважаємо за доцільне підтримати думку Рябова К. О. про неможливість віднесення корпоративного права до самостійної галузі права, а від так існування корпоративних відносин в так званому «чистому» вигляді не можливе. Таким чином, є можливим віднести корпоративні договори до системи господарських або цивільних правовідносин. Сферу розмежування корпоративного договору можна провести по суб'єктному складу. У випадку, якщо сторонами виступають суб'єкти господарювання - такі правовідносини належать до кола господарсько-правових, якщо однією із сторін договору є фізична особа, то слід відносити до цивільно-правових [74, с. 165].

Розмежування договорів відбувається не тільки за суб'єктним складом, а ще за сферою відносин, що виникають між сторонами договору. Саме тому, вважаємо за доцільне думку про те, що корпоративне право є підгалуззю господарського права. А за допомогою корпоративного договору врегульовуються корпоративні права. Отже, корпоративний договір необхідно

відносити до кола господарсько-правових відносин. Тобто, корпоративні договори регулюються ЦК України з урахуванням особливостей передбачених в ГК України та спеціальними нормативно-правовими актами. Отже, вважаємо за необхідне розглядати комерційний договір, як один із видів договорів, що регулює господарсько-правові відносини.

Щоб визначити сутність і правову природу корпоративного договору, необхідно розглянути основні ознаки, які включають в себе: загальні, що притаманні корпоративному договору як правочину та спеціальні, що відрізняють даний договір від інших.

До загальних ознак належать: вольовий характер, наявність сторін договору, спрямованість волі на встановлення, зміну, припинення прав та обов'язків, результат синтезу волі сторін, який спрямований на забезпечення їхніх інтересів; відповідність волі сторін їх волевиявленню, певна законодавчо визначена форма та ін. Щодо спеціальних ознак, слід зазначити, що розмежування здійснюється за предметом договору, завдяки йому корпоративний договір відрізняють від інших видів договорів [78, с. 50].

Предметом корпоративного договору є способи здійснення корпоративних прав зазначені сторонами договору. До предмету корпоративного договору варто зараховувати питання, пов'язані з: визначенням порядку дій, прав та обов'язків сторін, безпосередньо пов'язаних з управлінням юридичною особою корпоративного типу (загальні збори учасників товариства, порядок голосування тощо); порядком розподілу прибутків; реалізацією основних прав та обов'язків товариства; визначенням порядку розпорядження корпоративними правами, що належать сторонам корпоративного договору; вирішенням складних ситуацій, коли кількість голосів в учасників господарського товариства, які мають протилежні думки з приводу вирішення того чи іншого питання, виявилось рівними [77, с. 205].

У ст. 7 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» (далі - Закон про ТОВ) закріплено, що під корпоративним договором слід розуміти договір, за яким учасники товариства зобов'язуються

реалізувати свої права та повноваження певним чином або утримуватися від їх реалізації. Цей договір укладається в письмовій формі та є безвідплатним. Корпоративний договір, який не відповідає цим вимогам, є нікчемним [10].

Чайковська А. В. вважає, корпоративний договір загальним та широким поняттям, яке включає договори між акціонерами та договори в товариствах з обмеженою та додатковою відповідальністю [90, с. 44].

У ст. 26-1 Закону України «Про акціонерні товариства» застосовується термін «договір між акціонерами товариства». За договором між акціонерами його сторони зобов'язуються реалізувати у спосіб, передбачений таким договором, свої права та/або утримуватися від реалізації зазначених прав, укладається в письмовій формі та у разі недотримання вимог статті визнається нікчемним [4].

Отже, дане визначення співвідноситься з поняттям корпоративного договору закріпленого в Законі про ТОВ. Саме тому, для правильного розуміння норм чинного законодавства вважаємо за доцільне у ст. 26-1 Закону України «Про акціонерні товариства» застосовувати термін «корпоративний договір», а термін «договір між акціонерами товариства» виключити.

У Законі про ТОВ не передбачений суб'єктний склад корпоративного договору, але виходячи зі змісту ст. 7 сторонами корпоративного договору можуть бути учасники відповідного товариства, а також держава, територіальна громада, державне або комунальне підприємство чи юридична особа, у статутному капіталі якої 25 і більше відсотків прямо або опосередковано належить державі або територіальній громаді.

Важливо зазначити, що сторонами корпоративного договору можуть бути як всі учасники товариства так і тільки деякі з них. Договір є обов'язковим тільки для сторін, які його уклали. А отже, даний договір можна класифікувати, як двосторонній або багатосторонній, що залежить від кількості сторін. Також корпоративний договір можна класифікувати як договір приєднання, учасники товариства маю право приєднуватися до договору.

Як зазначає Попов Ю. у ст. 7 Закону про ТОВ взагалі не згадується склад сторін договору. Завдяки цьому укладення корпоративного договору буде можливим не тільки учасниками товариства з кредиторами товариства, але й з іншими особами, які не є учасниками. Це надає широкі можливості застосування корпоративного договору в різноманітних життєвих ситуаціях. Саме в цій ситуації, якщо стороною договору буде будь-яка фізична особа, корпоративний договір буде розглядатися через призму цивільних правовідносин.

Наприклад, можливо буде укласти договір між особою, що бажає вступити до товариства на певних умовах, та з учасниками товариства (всіма чи кількома з них), щодо обов'язку учасників проголосувати певним чином на зборах з приводу питання вступу, внесення негрошового вкладу та його оцінки, обов'язку в майбутньому продати частини своїх часток, врегулювання відносин після набуття особою статусу учасника тощо [72]. З такою думкою автора важко погодитися, вважаємо за доцільне щоб склад сторін корпоративного договору був закріплений на законодавчому рівні, а саме в Законі про ТОВ. Доцільним є укладання корпоративного договору з іншими особами, як зазначає Попов Ю., але таке право має бути законодавчо закріпленним.

Беручи до уваги предмет корпоративного договору, його суб'єктний склад, сферу застосування, слід зазначити, що корпоративний договір укладається в загальному порядку з урахуванням певних особливостей [76, с. 61-62]. Отже, корпоративний договір укладається на основі ст. 181 ГК України, а також згідно Глави 53 ЦК України.

Корпоративний договір укладається виключно в письмовій формі, що є характерним для господарських договорів, з необхідністю засвідчення справжності підписів сторін договору. Справжність підпису засвідчується нотаріусом. При укладенні договору сторони зобов'язані у будь-якому разі погодити істотні умови договору (ч. 3, ст. 180 ГК України). Тільки в цьому випадку договір вважається належно укладеним. З точки зору класифікації корпоративний договір слід віднести до формальних договорів, адже

вважається укладеним при досягненні згоди між сторонами вираженої в письмовій формі.

Щодо корпоративного договору то керуючись ст. 7 Закону про ТОВ до істотних умов договору слід віднести предмет та строк договору. Про ціну в корпоративному договорі не йдеться, адже однією з особливостей даного договору є його безвідплатність.

Ще однією особливістю корпоративного договору є його конфіденційність. Слід зазначити, що в країнах Європи застосовується протилежна правова позиція, наприклад, Закон Німеччини «Про ринок цінних паперів» передбачає обов'язок розкриття інформації про придбаний в результаті укладення корпоративного договору контроль [49, с. 7]. У Франції укладений корпоративний договір підлягає обов'язковому розкриттю інформації, яка в ньому закладена [45, с. 160].

На думку Горбова Н. А., положення про конфіденційність корпоративного договору протирічить положенню про можливість визнання нікчемним договору, укладеному стороною корпоративного договору на порушення такого корпоративного договору, у випадку якщо буде доведено, що інша сторона за договором знала або мала знати про таке порушення. Таким чином, у випадку повної заборони оприлюднення змісту корпоративного договору стороні корпоративного договору, права якої порушено, буде важко довести недобросовісні наміри обох сторін договору, укладеного на порушення корпоративного договору, для визнання його нікчемним, що призведе до обмеження можливостей реалізації корпоративного договору [38, с. 50].

Також вважаємо, що положення корпоративного договору не можуть бути конфіденційними для учасників відповідного товариства, які не є стороною договору. Адже положення такого договору можуть впливати на прийняття рішень в товаристві, та відповідно будуть правові наслідки для учасників товариства, що не є сторонами корпоративного договору. Саме тому, необхідно закріпити положення про розкриття змісту корпоративного договору для учасників товариства, що не є сторонами договору у ст. 7 Закону про ТОВ.

Корпоративний договір укладається шляхом пропозиції однієї сторони укласти договір та прийняття пропозиції другою стороною. Тобто укладення корпоративного договору складається з оферти та акцепту. В оферті обов'язково мають міститися істотні умови договору. Моментом укладення корпоративного договору є погодження акцепту другою стороною.

Щодо розмежування спірних корпоративних правовідносин, в тому числі з приводу укладення, розірвання та визнання недійсним корпоративних договорів необхідно звернути увагу на судову практику. Так, Постановою Вищого Господарського суду України «Про деякі питання практики вирішення спорів, що виникають з корпоративних відносин» від 25 лютого 2016 року, зазначається, що господарським судам підвідомчі справи, що виникають з корпоративних відносин у спорах між юридичною особою та її учасниками (засновниками, акціонерами, членами), а також між учасниками юридичної особи, пов'язаними із створенням, діяльністю, управлінням та припиненням діяльності такої особи, крім трудових спорів [18].

Таким чином, це свідчить про те, що судові органи відносять корпоративні відносини до сфери регулювання господарського права, саме тому спори, що виникають з приводу корпоративних договорів вирішуються в порядку господарського судочинства.

Підсумовуючи зазначене, вважаємо доцільними думки науковців з приводу того що корпоративний договір відноситься до галузі господарського права. Щодо класифікації даний договір є двосторонній або багатосторонній, залежно від кількості сторін договору, формальним, безвідплатний, а також може характеризуватися як договір приєднання.

Також необхідно використовувати термін «корпоративний договір» в Законі України «Про акціонерні товариства», а термін «договір між акціонерами товариства» виключити, адже дані поняття є тотожними.

Також є доцільним закріпити склад учасників корпоративного договору та зазначити, що стороною договору можуть бути особи, які бажають вступити до товариства, положення про це закріпити у Законі про ТОВ. А також у ст. 7

закріпити, що умови корпоративного договору мають були відомі для учасників відповідного товариства, якщо вони не є стороною договору.

2.3. Правові особливості договору комерційної концесії

Слід зазначити, що правове регулювання договору комерційної концесії здійснюється цивільним та господарським законодавством. У цьому полягає проблема визначення правової природи даного виду договору.

У ст. 1115 ЦК України зазначається, що за договором комерційної концесії одна сторона зобов'язується надати другій стороні за плату право користування відповідно до її вимог комплексом належних цій стороні прав з метою виготовлення та (або) продажу певного виду товару та (або) надання послуг. У ст. 366 ГК України наводиться таке визначення: за договором комерційної концесії одна сторона зобов'язується надати другій стороні на строк або без визначення строку право використання в підприємницькій діяльності користувача комплексу прав, належних правоволодільцеві, а користувач зобов'язується дотримуватися умов використання наданих йому прав та сплатити правоволодільцеві обумовлену договором винагороду.

Сторонами договору комерційної концесії можуть бути виключно суб'єкти господарювання. Даний договір слід класифікувати як двосторонній, сторонами договору є правоволоділець та користувач.

Предметом договору комерційної концесії є право на використання об'єктів права інтелектуальної власності (торговельних марок, промислових зразків, винаходів, творів, комерційних таємниць тощо), комерційного досвіду та ділової репутації (ст. 1116 ЦК України).

У ч. 2, ст. 366 ГК України під предметом розуміють комплекс наданих користувачеві прав, ділової репутації і комерційного досвіду правоволодільця в певному обсязі, із зазначенням або без зазначення території використання щодо певної сфери підприємницької діяльності.

Щодо форми договору положення ЦК України та ГК України є аналогічними, а саме зазначається, що договір комерційної концесії укладається в письмовій формі. Щодо форми у ст. 367 ГК України зазначається, що договір комерційної концесії укладається у формі єдиного документа. Дана норма є недоречною, оскільки у змісті договору можуть міститися положення про комерційну таємницю, а даний вид договору не є конфіденційним. Відповідно дану фразу необхідно виключити з ГК України.

У разі недодержання письмової форми договору концесії такий договір є нікчемним (ст. 1118 ЦК України). У ГК України зазначається, що недодержання цієї вимоги тягне за собою недійсність договору.

Оскільки недійсні правочини включають в себе нікчемні та оспорювані правочини, доцільнішим є положення ЦК України про нікчемність договору комерційної концесії в разі недодержання письмової форми, адже недійсність договору комерційної концесії, що закріплена в ГК України, означає, що такий договір може оспорюватися в судовому порядку і визнання його недійсним буде залежати від рішення суду. А нікчемний правочин не вимагає встановлення його недійсності судом, адже його недійсність встановлена безпосередньо законом [66, с. 42].

Саме тому, вважаємо за необхідне закріпити у ст. 367 ГК України, що договір комерційної концесії при недодержанні письмової форми є нікчемним.

Метою договору комерційної концесії є впровадження в практику нового підприємця передбаченого договором виду конкурентоздатної підприємницької діяльності через використання досвіду й ділової репутації правоволодільця для реалізації відповідних товарів і послуг та одержання прибутку сторонами цього договору. Договір комерційної концесії є підставою виникнення прав та обов'язків сторін, які зазначаються в господарському та цивільному законодавстві [30, с. 84].

Договір комерційної концесії вважається укладеним у випадку досягнення сторонами згоди щодо всіх істотних умов та закріплення у письмовій формі. Тобто даний договір можна характеризувати як формальний.

Але з аналізу судової практики слідує інше. Так, наприклад, у судовому порядку розглядався такий спір: між позивачем і відповідачем велись перемовини щодо укладення договору комерційної концесії, відповідач надав позивачу для узгодження та підписання проект договору та рахунок-фактуру для оплати. Позивач перерахував відповідну суму, але пізніше договір укласти відмовився та просив повернути сплачені кошти. Відповідач заперечив зазначаючи, що рахунок-фактура містив істотні умови, що були попередньо погоджені між сторонами спору.

При вирішенні даного спору господарський суд задовольнив вимоги позивача, оскільки відповідач не надавав позивачу послуги, хоча стверджував, що договір укладено. Саме тому одержані кошти були отримання без достатньої правової підстави та підлягають поверненню [20]. Саме з аналізу даного судового рішення можна зробити висновок, що даний вид договору є реальним, оскільки, для визнання його укладеним необхідно вчинити певні правові дії, наприклад, надати послугу.

Поняття, предмет та форма у ЦК України та ГК України є дуже схожими за змістом. Подібно також виглядають законодавчі рішення щодо обов'язків та відповідальності сторін договору комерційної концесії [91, с. 85]. Отже, в цих кодексах застосовується аналогічна правова позиція з приводу врегулювання договору комерційної концесії з незначними нюансами.

З цього випливає висновок, про не доцільність врегулювання договору комерційної концесії двома кодифікованими актами. Слід систематизувати положення про договір комерційної концесії та закріпити в одному з них.

Ряд науковців вважає за доцільне здійснювати регулювання договору комерційної концесії ЦК України, так наприклад, Паніна Ю. С. вважає за доцільним виключити норми глави 36 з ГК України. Автор підтримує думку про те, що предметом цього договору є права інтелектуальної власності, а відносини щодо об'єктів інтелектуальної власності є предметом регулювання цивільного права, а інтелектуальне право є підгалуззю цивільного права.

Відповідно договір комерційної концесії відноситься до предмета цивільно-правового регулювання [66, с. 44].

З цією думкою важко погодитися, адже вважаємо за доцільне правове регулювання комерційної концесії віднести саме до господарських правовідносин. Оскільки сторонами договору є виключно суб'єкти господарювання, а даний договір укладається з приводу підприємницької діяльності. Отже, договір комерційної концесії – це господарський договір, завдяки якому здійснюється підприємницька діяльність суб'єктів господарювання з приводу набуття або передачі прав, ділової репутації і комерційного досвіду в певному обсязі. Саме тому є необхідним виключити норми про договір комерційної концесії з ЦК України.

При розгляді даного питання слід акцентувати увагу, що в багатьох державах використовують термін «договір франчайзингу», який можна частково ототожнити з договором комерційної концесії.

На думку, Піддубної В. Ф. договір комерційної концесії ототожнюється з угодам франчайзингу, що укладаються за кордоном. Франчайзингова система співробітництва являє собою специфічну варіацію вертикальної інтегральної великих і малих фірм через оригінальну систему контактів-ліцензій (франшиз) [67, с. 152]. Франчайзі отримує право використовувати торгову марку, торгове найменування, розширює бізнес за підтримкою франчайзерів та сплачує їм винагороду, роялті - регулярний платіж, заснований на відсотках від валових сум продажів франчайзі [55, с. 929].

При розмежуванні договору франчайзингу від договору комерційної концесії перш за все необхідно звернути увагу, що за договором франчайзингу надається більш широкий, у порівнянні з комерційною концесією, обсяг прав (комплекс прав), тому що крім виключного права на продаж товарів, наданих виробником товару, він передбачає надання прав на об'єкти інтелектуальної власності, які належать йому на праві володіння.

А при комерційній концесії, виробник надає тільки право використання в комерційній діяльності покупця товарний знак та надає всебічну допомогу

(комерційну, технічну й ін.) в організації такого збуту. Отже, згідно цього договору, набувач прав на збут товарів, одержує право тільки на розповсюдження товарів.

За договором франчайзингу між сторонами вибудовуються відносини, що мають характер опіки у сфері підприємництва. Тобто отримувач франшизу (франчайзі) отримує абсолютну допомоги та підтримку з боку надавача (франчайзера) та перебуває під його контролем [22, с. 105-106].

Досліджуючи франчайзингову діяльність в Україні, варто зазначити, що перший франчайзинговий договір був підписаний ще у 1994 році. Проте у жодному з нормативно-правовому акті поняття «договору франчайзингу» не зустрічається [24, с. 22]. Отже, франчайзингові відносини в Україні відносять до законодавчо не врегульованих, а нормами цивільного та господарського законодавства розглядається лише один із видів франчайзингу - комерційна концесія. Правомірність укладення даного виду договору впливає лише з ст. 42 Конституції України, у якій зазначається, що кожен має право на підприємницьку діяльність не заборонену законом [29].

Важливо звернути увагу на судову практику з цього питання, а саме на постанову Вищого Господарського суду України від 28 жовтня 2015 року. У якій зазначається, що договір франчайзингу за своєю правовою природою є договором комерційної концесії, саме тому, спори вирішуються згідно норм цивільного та господарського законодавства [16].

Отже, не дивлячись на те, що чинним законодавством не регулюється поняття «договору франчайзингу» на практиці даний договір застосовується. Підтвердженням цьому є безліч судових рішень так, наприклад, рішення: Господарський суд Донецької області від 23 травня 2019 року № 82115115 про розірвання договору франчайзингу [19] та інші.

Саме тому є доцільним прийняття спеціального нормативно-правового акту у цій сфері. Проект закону «Про франчайзинг» був зареєстрований у Верховній Раді у 2001 році та у 2017 році. Але законопроект залишається на сьогодні не прийнятим. У ст. 1 Проекту зазначається, що франчайзинг – це

підприємницька діяльність, за якою на договірній основі одна сторона (правоволоділець) зобов'язується передати іншій стороні (користувачеві) за винагороду на визначений строк до 3 років комплекс виключних прав на використання (з обов'язковою поміткою «на умовах франчайзингу») знаку для товарів і послуг, фірмового найменування, послуг, технологічного процесу і (або) спеціалізованого обладнання, комерційної інформації, що охороняється законом, а також інших передбачених договором об'єктів виключних прав [21].

Проектом передбачено реєстрацію франчайзингового договору (з урахуванням вимог антимонопольного законодавства). До моменту реєстрації договір буде вважатися недійсним [57, с. 172].

У цьому питанні Україні важливо звернути увагу на європейську практику. Наприклад, у Франції договір франчайзингу складається з пакета договорів та супроводжувальних документів, це є суттєвою відмінністю у розмежуванні від національного законодавства [65, с. 42]

Отже, в законодавстві зарубіжних країн договір комерційної концесії носить назву франчайзингу, даний термін є ширшим за змістом та краще характеризує сутність договору. Вживання терміну «комерційна концесія» замість «франчайзинг» не відповідає європейській практиці та створює непорозуміння у відносинах з іноземцями. Слід зазначити, що лише в окремих країнах до даних відносин застосовується термін «комерційна концесія», наприклад, в Російській Федерації [69, с. 36].

Підсумовуючи, можна зробити висновок про те, що договір комерційної концесії є одним із видів господарських договорів. Оскільки сторонами договору є суб'єкти господарювання, укладаються виключно з приводу підприємницької діяльності, а спори, що виникають з даних відносин розглядаються в порядку господарського судочинства. Саме тому є доцільним виключити Главу 76 ЦК України, щоб питання договору комерційної концесії регулювалося виключно господарським законодавством.

Щодо класифікації договір комерційної концесії є реальним, адже вважається укладеним з моменту досягнення згоди сторонами та вчинення

фактичних дій; двостороннім (дві сторони мають права і обов'язки) та платним, оскільки передбачає винагороду.

Важливо зазначити, що в зарубіжних країнах також використовується термін «комерційна концесія», що означає передачу права на продаж товарів. Саме тому доцільно використовувати терміни загальноживані у світовій практиці, щоб не вводити в оману іноземців [89].

Тому вважаємо за доцільне, спираючись на зарубіжну практику поняття «договір комерційної концесії» замінити терміном «договір франчайзингу». Відповідно у Главі 36 ГК України використовувати термін «договір франчайзингу» та прийняти спеціальний законопроект, що буде регулювати діяльність у цій сфері, а саме Закон України «Про франчайзинг».

Так, наприклад, у законопроекті доцільно закріпити три розділи.

Розділ 1 ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ - визначення термінів, законодавство у сфері франчайзингових відносин, договір франчайзингу, форма та реєстрація;

Розділ 2 ПРАВА, ОБОВ'ЯЗКИ ТА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ СТОРІН ДОГОВОРУ, ЗАХИСТ ЇХ ПРАВ – винагорода, обов'язки франчайзера та франчайзі, обмеження та відповідальність сторін договору, зміна та припинення договору франчайзингу та інші.

Розділ 3 ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ – зазначити коли закон набере чинності та строк приведення центральними органами виконавчої влади нормативно-правових актів у відповідність до цього закону.

Оскільки договори франчайзингу укладаються на практиці, доказом цьому є судові рішення, є необхідність правового закріплення даних відносин в нормативно-правовій базі.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

У ході виконання випускної кваліфікаційної роботи були зроблені такі висновки:

1. При характеристиці господарського договору можна виділити загальні та спеціальні ознаки. До загальних відносять форму договору, суб'єктний склад, певну правову мету та інші. Ці ознаки притаманні усім видам договорів.

До спеціальних ознак господарського договору належать: тісний зв'язок з внутрішньо-фірмовим, державним та комунальним плануванням, обмеження договірної свободи з метою захисту інтересів споживачів тощо. Завдяки ознакам можна розкрити суть поняття господарського договору та відокремити його від інших договорів.

З аналізу ознак господарського договору вважаємо за доцільне розглядати цей вид договору, як такий, що відноситься до окремої галузі права, а саме господарської. Оскільки господарський договір має не тільки свої особливі ознаки, а й окреме коло осіб та укладається з приводу господарських правовідносин. Саме тому розглядаємо господарський договір, як домовленість між суб'єктами господарювання та між учасником (учасниками) відносин у сфері господарювання, спрямована на встановлення, зміну або припинення прав та обов'язків у цій сфері.

2. Роль господарського договору підкреслюють саме його функції, які становлять собою єдину систему впливу на сторони відповідного договору, та забезпечують перш за все захист прав та законних інтересів учасників даних відносин.

З аналізу правової доктрини вважаємо за доцільне класифікувати функції господарського договору на загально-договірні та господарсько-договірні. До загальних функцій договору належать: регулятивна, програмно-координаційна, ініціативна, інформаційна та захисна. Спеціальними функціями господарського договору є забезпечення державного інтересу, опосередкування відносин між суб'єктами господарювання та ін.

Серед інших вважаємо за необхідне виділити регулятивну функцію господарського договору, яка займає ключове місце класифікації, оскільки забезпечує регулювання правомірної поведінки сторонами договору та сприяє пристосуванню норм права до конкретних господарських відносин.

3. У господарському законодавстві здійснюється поділ щодо укладення господарських договорів на загальний та спеціальний. Загальний порядок укладення регламентовано у ГК України. А при спеціальному способі укладення використовується ГК України та спеціальні нормативно-правові акти, що регулюють особливі господарські правовідносини безпосередньо пов'язані з укладанням договору, наприклад, Закон України «Про товарну біржу».

4. У науці використовується доктринальна та нормативна класифікація. Нормативна класифікація здійснюється на основі ЦК України та ГК України. Така класифікація здійснюється за суб'єктним складом, за строком дії, за предметною ознакою, залежно від підстав укладення (вільні (добровільні) та обов'язкові).

В правовій доктрині класифікація господарських договорів здійснюється за: ознакою взаємного становища сторін договору (вертикальні та горизонтальні), способом та часом виникнення (формальні, реальні та консенсуальні), способом оферти і визначення змісту (приєднання та взаємоузгодженні договори), залежно від підстави укладення (планові та регульовані), регулятивними функціями (генеральні, поточні та субпідрядні), характером переміщення матеріальних благ (виплатні та безоплатні), змістом істотних умов розрізняють прості і складні та інші.

Також здійснюється поділ господарських договорів на типи: виробничі та невиробничі, а зазначених типів на види: до виробничого типу відносяться: комерційний, господарський некомерційний, господарсько-споживчий договори та господарський виробничий договір за участю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, а до невиробничого – господарський

організаційний, господарський організаційно-управлінський та інвестиційний невіробничий договори.

Питання класифікації господарських договорів в достатній мірі розкриті у правовій доктрині та має важливе значення для розуміння, правової природи господарського договору, та виявлення проблем його правового регулювання. Щодо способу та часу виникнення правовідносин вважаємо за доцільне класифікувати господарські договори на формальні та реальні, адже тільки в цьому випадку можливе дотримання всіх істотних умов договору.

Слід запропонувати кваліфікувати господарські договори за способом укладення: в загальний та спрощений спосіб (ст. 181 ГК України), а також у спеціальний спосіб (тобто застосовується загальний порядок укладання з певними особливостями). Також спеціальний спосіб може полягати у нотаріальному посвідченні, або державній реєстрації.

5. Питання корпоративного договору в правовій доктрині суперечливе. Правове регулювання цього договору може здійснюватися нормами цивільного та господарського права. Саме тому вважаємо за доцільне розмежувати корпоративний договір по суб'єктному складу. Якщо сторонами є суб'єкти господарювання, належать до господарсько-правових відносин, якщо однією із сторін договору є фізична особа, слід віднести до цивільно-правових.

Отже, корпоративний договір має місце в системі господарських договорів. Що стосується класифікації корпоративного договору, він визначається як двосторонній або багатосторонній договір, формальний та безвідплатний. Також до цього договору застосовується спеціальний порядок укладення регламентований Законом України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю».

6. Договір комерційної концесії є одним із видів господарських договорів. Сторонами договору комерційної концесії є суб'єкти господарювання та укладаються дані договори виключно з приводу підприємницької діяльності. Щодо класифікації цей договір є формальним, двостороннім та платним.

З метою удосконалення норм чинного законодавства щодо правового регулювання видів господарських договорів, пропонується внести наступні **зміни та доповнення** до законодавчих актів, а саме:

1. Внести зміни до ст. 26-1 Закону України «Про акціонерні товариства», а саме, використовувати термін «корпоративний договір», а термін «договір між акціонерами товариства» виключити.

2. У ст. 7 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» закріпити, що «стороною договору можуть фізичні особи, які бажають вступити до товариства на певних умовах». Скасувати дію норми про конфіденційність корпоративного договору та зазначити у ст. 7 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», що «умови корпоративного договору мають бути відомі для учасників відповідного товариства, якщо вони не є стороною договору».

3. Виключити Главу 76 ЦК України, з метою регулювання договору комерційної концесії, виключно господарським законодавством (Главою 36 ГК України) та враховуючи європейський досвід поняття «договір комерційної концесії» замінити терміном «договір франчайзингу». Відповідно у Главі 36 ГК України використовувати цей термін.

4. Прийняти Закон України «Про франчайзинг», який буде регулювати правові та організаційні засади здійснення франчайзингової діяльності, визначати права, обов'язки та відповідальність сторін договору, захист їх прав та інтересів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>. Дата звернення 16 травня 2019 року.
2. Господарський процесуальний кодекс України від 6 листопада 1991 року № 1798-XII.06. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12>. Дата звернення 15 травня 2019 року.
3. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>. Дата звернення 16 травня 2019 року.
4. Про акціонерні товариства: Закон від 17 вересня 2008 року № 514-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514-17>. Дата звернення 1 серпня 2019 року.
5. Про електронну комерцію: Закон від 3 вересня 2015 року № 675-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19>. Дата звернення 2 червня 2019 року.
6. Про електронні довірчі послуги: Закон від 5 жовтня 2017 року № 2155-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19>. Дата звернення 2 червня 2019 року.
7. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон від 22 травня 2003 року № 851-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15>. Дата звернення 2 червня 2019 року.
8. Про оренду державного та комунального майна: Закон від 10 квітня 1992 року № 2269-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2269-12>. Дата звернення 15 червня 2019 року.
9. Про страхування: Закон від 7 березня 1996 року № 85/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80>. Дата звернення 17 червня 2019 року.
10. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон від 6 лютого 2018 року № 2275-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19>. Дата звернення 1 серпня 2019 року.

11. Про товарну біржу: Закон від 10 грудня 1991 року № 1956-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1956-12>. Дата звернення 2 липня 2019 року.

12. Про фінансовий лізинг: Закон України від 16 грудня 1997 року № 723/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/723/97%D0%B2%D1%80>. Дата звернення 15 червня 2019 року.

13. Типовий закон про електронну торгівлю Комісії Організації Об'єднаних Націй з права міжнародної торгівлі ООН; Типовий закон, Міжнародний документ від 16 грудня 1996 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_321. Дата звернення 3 червня 2019 року.

14. Про Закон України «Про поставки продукції для державних потреб»: Лист Вищого Арбітражного суду України від 12 березня 1996 року N 01-8/110. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v_110800-96. Дата звернення 2 липня 2019 року.

15. Постанова Вищого Господарського суду від 7 червня 2016 року №921/1043/15-г/17. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/58214904>. Дата звернення 20 травня 2019 року.

16. Постанова: Вищого Господарського суду України від 23 жовтня 2015 року № 910/12804/13. URL: <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/52742919/>. Дата звернення 15 серпня 2019 року.

17. Про деякі питання визнання правочинів (господарських договорів) недійсними: Постанова Пленуму Вищого господарського суду України від 29 травня 2013 року № 11. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0011600-13>. Дата звернення 30 травня 2019 року.

18. Про деякі питання практики вирішення спорів, що виникають з корпоративних відносин: Постанова Вищого Господарського суду України від 25 лютого 2016 року № 4. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004600-16>. Дата звернення 10 серпня 2019 року.

19. Рішення: Господарський суд Донецької області від 23 травня 2019 року № 82115115. URL: <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/82115115/>. Дата звернення 20 серпня 2019 року.
20. Рішення: Господарського суду Харківської області від 10 квітня 2017 року № 922/586/17. URL: <https://youcontrol.com.ua/en/catalog/court-document/66116178/>. Дата звернення 15 серпня 2019 року.
21. Проект Закону України Про договір франчайзингу від 21 грудня 2017 року № 7430. URL: http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/JH5QE00A.html. Дата звернення 30 серпня 2019 року.
22. Актуальні питання економіки, управління та права: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 9–10 лютого 2018 р.). ГО «Інститут інноваційної освіти»; Науково-навчальний центр прикладної інформатики НАН України. У 2-х частинах. Київ: ГО «Інститут інноваційної освіти», 2018. ч. 2. 128 с.
23. Алексеенко І.Г. Особливості та істотні умови принципів європейського договірного права. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2015. № 6. С. 120-125
24. Амеліна І.В. Розвиток франчайзингової діяльності в Україні. *Економіка та управління підприємством*. 2015. № 2. С. 21-24.
25. Апаров А., Онищенко О. Юридична природа поняття господарського договору: огляд наукових та формативних підходів. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 10. С. 42-46.
26. Байда Б., Левицька О. Укладення господарських договорів, що породжують господарські зобов'язання. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Юридичні науки*. 2017. № 865. С. 373-378.
27. Бітюк П. До питання про співвідношення добросовісності та свободи договору. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 8. С. 65-70.
28. Бурило Ю.П. Договірне регулювання робіт і послуг в інформаційній сфері господарювання. *Правова інформатика*. 2013. № 3. С. 60-68.

29. Василевський І.П., Черненко Н.О. Аналіз використання франчайзингу в Україні. 2019. URL: [file:///C:/Users/Taras/Downloads/164924-361091-1-SM%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Taras/Downloads/164924-361091-1-SM%20(1).pdf). Дата звернення 15 серпня 2019 року.
30. Ведькал В.А. Цивільно-правові аспекти правового регулювання договору комерційної концесії. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2015. № 5. С. 82-88.
31. Вінник О.М. Господарське право: курс лекцій (загальна частина) О.М. Вінник. Київ: Видавництво Ліра. К, 2017. 240 с.
32. Віхров О.П., Віхров С.О. Про систематизацію господарських зобов'язань. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 3. С. 54-57.
33. Воловик О.А. Еволюція мети договірної права крізь призму економічного підходу: (історія та сучасні тенденції). *Вісник Вищої ради юстиції*. 2013. № 2. С. 125-138.
34. Гаврилішин А.П., Ощурко С.М. Загальні положення про господарські договори в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2014. Випуск 24, том 2. С. 144-147.
35. Гембара О.Ю. Ціна як істотна умова господарського договору. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. Випуск 3. С. 55-58.
36. Гончар А., Чеканова А. Поняття та умови дійсності господарських договорів. Міжнародна науково-практична інтернет-конференція. 2016. URL: <http://conferences.neasmo.org.ua/en/art/3429>. Дата звернення 10 серпня 2019 року.
37. Горбова Н. А. Господарське право України: навч. посібник. Мелітополь: Однорог Т. В., 2019. 126 с.
38. Горбова Н.А. Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю»: аналіз нововведень та регулятивного впливу. *Держава та регіони, серія: Право*. 2018. № 1. С. 48-53.
39. Господарське право України. Навч. посіб. за заг. ред. С.В. Несиної. К.: Центр учбової літератури. 2012. 564 с.

40. Гречаник А.В. Істотні умови господарського договору у сучасних умовах господарювання. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2017. Випуск 42. С. 115-119.
41. Давидова І.В. До питання про засади тлумачення змісту господарського договору. *Часопис цивілістики*. 2017. Випуск 23. С. 22-25.
42. Давидова І.В. До питання про особливості господарських договорів. *Часопис цивілістики*. 2014. Випуск 17. С. 60-63.
43. Діковська І.А. Цивільний та Комерційний кодекси як джерела регулювання комерційних правочинів за правом Франції та Німеччини. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. № 2. С. 62-64.
44. Замрига А.В. Теоретико-правова природа господарських договорів у національному та європейському праві. *Право і суспільство*. 2016. № 5, частина 2. С. 60-65.
45. Запорожець О.Є., Руденко Л.Д. Корпоративний договір: порівняльно-правовий аналіз. *Порівняльно-аналітичне право*. 2018. № 5. С. 158-160.
46. Ільченко Г.О. Співвідношення понять «цивільний договір» та «господарський договір». *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 2. С. 20-23.
47. Ковальова М.І. Господарсько-правовий договір як гарантія виконання зобов'язань суб'єктом господарювання. 2014. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/3735/1/Kovaljova2.pdf>. Дата звернення 15 травня 2019 року.
48. Корпоративне право України: проблеми теорії та практики: монографія / В. А. Васильєва, В. В. Луць, Л. В. Сіщук [та ін.]; за заг. ред. В.А. Васильєвої. Харків: Право, 2018. 616 с.
49. Корпоративні договори: огляд зарубіжної практики. Центр комерційного права. 2017. 32 с.
50. Кулик М. Правове регулювання господарських договорів в Україні. Міжнародна науково-практична інтернет-конференція. 2016. URL: <http://conferences.neasmo.org.ua/uk/art/3100>. Дата звернення 15 червня 2019 року.

51. Кульчій О.О. Договірне право: навчально-методичний посібник. ВНЗ Укоопспілки «ПУЕТ», 2015. 203 с.
52. Кучаковська Н. Правове регулювання укладення електронних господарських договорів. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси і право*. 2016. № 6. С. 62-74.
53. Леонтєва Л.В. Поняття й види господарських договорів за законодавством України. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 4. С. 117-119.
54. Лукач І. Місце корпоративного права в правовій системі України. *Національний юридичний журнал: теорія і практика*. 2016. № 2. С. 58-63.
55. Маланчук Т.В., Віткова О.С. Щодо співвідношення понять «франчайзинг» та «комерційна концесія» в законодавстві України. *Молодий вчений*. 2017. № 11. С. 929-933.
56. Малишко В.М., Бородін Є.В. Поняття господарського договору: доктринальний аспект. *Юридичний вісник*. 2014. № 2. С. 115-118.
57. Мамот Л.В. Глобалізація франчайзингу в Україні. *Науковий вісник Херсонського національного університету*. 2018. Випуск 29, частина 2. С. 169-177.
58. Марушева О.Г. Договірне право: конспект лекцій / О. Г. Марушева. Харків: «Монограф». 2016. 107 с.
59. Марущак Я.С. Правова природа корпоративних відносин: сутність та ознаки. *Часопис цивілістики*. 2016. Випуск 20. С. 63-67.
60. Мілаш В.С. Договірне право: конспект лекцій для студентів денної та заочної форм навчання усіх спеціальностей університету. В.С. Мілаш; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова, Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2018. 80 с.
61. Мілаш В.С. Перспективи модернізації договірних правовідносин у сфері господарювання: монографія В.С. Мілаш; Харк. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. Х.: ХНУМГ, 2014. 227 с.

62. Мілаш В.С. Приватно-правові підвалини господарського правопорядку: сучасний стан і перспективи модернізації. *Теорія і практика правознавства*. 2014. Випуск 1. С. 1-21.

63. Мокієнко Т.В., Прийдак Т.В., Ліпський Р.В. Господарські договори: сутність, значення, види та порядок укладення. *Ефективна економіка*. 2019. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/4_2019/57.pdf. Дата звернення 17 червня 2019 року.

64. Науково-практичний коментар Господарського кодексу України: / О.А. Беянович, О.М. Вінник, В.С. Щербина (та ін.); / за заг. ред. Г.Л. Знаменського, В.С. Щербини. 3-тє вид., переробл. і допов. К. : Юрінком Інтер, 2012. 776 с.

65. Недогібченко Є. Франчайзинг: закордонний досвід. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2019 № 2. С. 39-44.

66. Паніна Ю.С. Нормативно-правове регулювання договору комерційної концесії за Цивільним і Господарським кодексами України: порівняльно-правовий аналіз. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2016. Випуск 3. С. 41-45.

67. Піддубна В.Ф. Щодо питання правової природи договору комерційної концесії (франчайзингу). *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2017. Випуск 47, том 1. С. 152-154.

68. Підсудність спору при зміні складу учасників у договірних відносинах. Судова практика. *Юридичний вісник України*. 2018. № 2. URL: <https://yvu.com.ua/pidsudnist-sporu-pry-zmini-skladu-uchasnykiv-u-dogovirnyh-vidnosynah/>. Дата звернення 20 травня 2019 року.

69. Підсумки розвитку наукової думки: 2018: зб. наук. праць «ЛОГОΣ» з матеріалами міжнар. наук.-практ. конф., м. Івано-Франківськ, 5 грудня, 2018. Вінниця: ГО «Європейська наукова платформа», 2018. 122 с.

70. Подвірна О.В. Інститут договірної права: необхідність реформування та перспективи розвитку. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2018. № 2. С. 1-16.

71. Попаденець Г.О. Господарський договір в системі господарського права: поняття, правова природа та ознаки. *Право.иа*. 2015. № 2. С. 136-141.

72. Попов Ю. Корпоративні договори: подальший розвиток у Законі «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю». *Юридична газета*. 2018. № 10. URL: <http://yur-gazeta.com/publications/practice/korporativne-pravo-ma/korporativni-dogovori.html>. Дата звернення 03 серпня 2019 року.

73. Пшенічнова З.І., Севастьянова А.Ю. Місце господарського договору в системі господарського права: значення та ознаки. *Молодий вчений*. 2018. № 11(63). С. 908-911.

74. Рябова К.О. Правова природа корпоративних договорів. *Юридичний вісник*. 2018. № 4. С. 163-169.

75. Саєнко А. Порядок укладання та особливі ознаки господарських договорів. Міжнародна науково-практична інтернет-конференція. 29-30 квітня, 2017. URL: <http://conferences.neasmo.org.ua/uk/art/3760>. Дата звернення 25 травня 2019 року.

76. Сигидин М.М. Особливості укладення корпоративного договору. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2016. № 3. С. 61-64.

77. Сигидин М.М. Управління корпоративними правами як предмет корпоративного договору. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2015. Випуск 1, том 1. С. 202-205.

78. Сіщук Л. Новели законодавства щодо корпоративного договору. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 10. С. 49-54.

79. Смолин Г.В., Туркот О.А., Хомко Л.В. Господарське право України. Загальна частина: підручник за заг. ред. Г.В. Смолина. Львів: ЛьвДУВС, 2017. 484 с.

80. Сотниченко В.М. Договірне право: навчальний посібник. Київ, 2016. URL: http://org2.knuba.edu.ua/pluginfile.php/54169/mod_resource/content/. Дата звернення 10 травня 2019 року.

81. Старкова Г.М. Ціна як умова господарського договору. 2015. URL: <https://lg.arbitr.gov.ua/sud5014/4673456/226869/>. Дата звернення 13 червня 2019 року.
82. Ступник Я.В., Григаш Д.М. Господарський договір: поняття та особливі ознаки. *Порівняльно-аналітичне право*. 2015. № 1. С. 132-136.
83. Теличенко О.А., Іванюк Н.В. Проблеми укладання господарських договорів. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 6, том 1. С. 26-29.
84. Тищенко Ю.В., Намазов А. Правове регулювання укладення господарських договорів. Реформування системи господарського законодавства України: Матеріали круглого столу, 2 грудня 2014 [Текст]. К., 2014. 115 с.
85. Трегубенко Г.П. Господарське право: конспект лекцій. Полтава: ПолтНТУ, 2017. 82 с.
86. Трегубенко Г.П. Господарське право: навчальний посібник. Полтава: ПолтНТУ, 2018. 107 с.
87. Філатова Н.Ю. Регулювання особливостей укладення електронних договорів: порівняльно-правовий аналіз. *Проблеми законності*. 2017. Випуск 139. С. 63-77.
88. Хижняк О. С. Електронний договір: правовий аспект та особливості його укладення. *Економіка і суспільство*. 2017 № 10. С. 396-401.
89. Хромеев Д. Щодо застосування в українському законодавстві терміну «комерційна концесія». *Закон і Бізнес*. URL: https://zib.com.ua/ua/125861schodo_zastosuvannya_v_ukrainskomu_zakonodavstvi_terminu_kom.html. Дата звернення 28 серпня 2019 року.
90. Чайковська А.В. Аналіз інституту корпоративного договору. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. 2018. Том 29 № 2. С. 43-47.
91. Чернега В. Договір комерційної концесії за цивільним та господарським законодавством України (порівняльно-правове дослідження). *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 10. С. 84-88.

92. Щербина В.С. Господарське право: підручник /В.С. Щербина. 6-те вид., перероб. і допов. К.: Юрінком Інтер, 2013. 640 с.

93. Volos A.A. Contract freedom in the right of the foreign states: some aspects. Eurasian Advocacy. 2014. № 3. P. 70-73.

